Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder och 6 och 7 § i lagen om Enheten för hälso- och sjuk-vård för fångar

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att lagen om verkställighet av samhällspåföljder och lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar ändras. Den viktigaste ändringen gäller förutsättningarna för ställande under övervakning vid villkorlig frihet. Det föreslås att det till lagen om verkställighet av samhällspåföljder fogas en ny förutsättning för ställande under övervakning, som gäller de fall när risken för vålds- eller sexualbrott bedöms vara stor.

Dessutom föreslås en mer systematisk bedömning av risken för våld när det gäller personer som första gången döms för mord, dråp eller försök till mord och personer som återfallit i vålds- eller sexualbrott, samt en effektivisering av åtgärder under fängelsetiden som påverkar det brottsliga beteendet. Bedömningen av risken för våld grundar sig på en helhetsbedömning av personens situation, varvid myndigheten ska ha rätt till information om den bedömdes hälsouppgifter. Enligt förslaget ska det i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård tas in bestämmelser om Brottspåföljdsmyndighetens rätt att få nödvändig information vid prövningen av behovet av övervakning vid villkorlig frihet på basis av personens återfallsrisk.

Lagarna avses träda i kraft den 1 maj 2019.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL 1
INNEHÅLL 2
ALLMÄN MOTIVERING 4
1 INLEDNING 4
2 NULÄGE 4
2.1 Allvarligt våld i Finland 4
2.1.1 Vålds- och sexualbrott 5
2.1.2 Återfallsbrottslighet 6
2.1.3 Målgruppen för reformen 6
2.2 Planering av strafftiden och riskfaktorer i anslutning till våld 8
2.2.1 Allmänt 8
2.2.2 Riskfaktorer i anslutning till våld 9
2.2.3 Bedömningsmetoder som används vid bedömning av risken för återfall och våld 11
2.2.4 Brottspåföljdsmyndighetens rätt att få hälsouppgifter 12
2.3 Domar under fängelsetiden 13
2.3.1 Allmänt 13
2.3.2 Programverksamhet 14
2.3.3 Brottsbaserade verksamhetsprogram 14
2.4 Övervakning av villkorlig frihet 16
2.4.1 Allmänt 16
2.4.2 Ställande under övervakning 16
2.4.3 Villkorlig frigivning av livstidsfångar 19
2.4.4 Den övervakades skyldigheter och särskilda övervakningsvillkor 19
2.5 Internationella rekommendationer och praxis i övriga Norden och Europa 21
2.5.1 Bedömning av risken för våld i internationella rekommendationer 21
2.5.2 Sverige 22
2.5.3 Norge 22
2.5.4 Estland 23
2.6 Bedömning av nuläget 24
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN 26
3.1 Målsättning 26
3.2 De viktigaste förslagen 27
3.2.1 Bedömning av våldsrisken 27
3.2.2 Rätt till hälsouppgifter 27
3.2.3 Sysselsättning under fängelsetiden 28
3.2.4 Övervakning av villkorlig frihet 28
4 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER 29
4.1 Ekonomiska konsekvenser 29
4.2 Konsekvenser för myndigheterna 30
4.3 Samhälleliga konsekvenser 30
5 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN 30
5.1 Beredningsskeden och beredningsmaterial 30
5.2 Remissyttrandena och hur de har beaktats 31
DETALJMOTIVERING 33
1 LAGFÖRSLAG 33
1.1 Lagen om verkställighet av samhällspåföljder 33
1.2 Lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar 34

2 IKRAFTTRÄDANDE 37
3 FÖRHÅLLANDE TILL GRUNDLAGEN SAMT LAGSTIFTNINGSORDNING 37
LAGFÖRSLAG 40
Lag om ändring av 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder 40
Lag om ändring av 6 och 7 § i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar 41
BILAGOR 43
PARALLELLTEXT 43
Lag om ändring av 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder 43
Lag om ändring av 6 och 7 § i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar 44

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

År 2011 tillsatte justitieministeriet en arbetsgrupp som fick i uppdrag att utreda möjligheterna att minska risken för återfall i allvarliga våldsbrott (den s.k. Vakava-arbetsgruppen). Arbetsgruppens uppgift vara att bereda ett förslag till lämpliga metoder för att bedöma risken för våld och användning av dem i samband med verkställigheten av straff.

Arbetsgruppen skulle också bereda förslag till hur bedömningen av risken för återfall kan utnyttjas medan straffen verkställs, under övervakad frihet på prov, i samband med frigivning samt under övervakning av villkorlig frihet. Arbetsgruppen beslöt att föreslå övervakning efter frigivningen av sådana som avtjänat hela strafftiden i fängelse samt skärpt övervakning av villkorlig frihet för vissa brottslingar med hög återfallsrisk. I förslaget ingick också möjlighet att ta i bruk särskilda övervakningsvillkor för sådana som första gången gjort sig skyldiga till dråp eller mord samt sådana som återfallit i våldsbrott. Ett sammandrag (70/2012) utarbetades över yttrandena om arbetsgruppens betänkande (37/2012). Förslagen till utvecklande av villkorlig frihet för personer med hög återfallsrisk genomfördes dock inte på grund av otillräcklig finansiering.

Lagen om övervakad frihet på prov (629/2013) trädde i kraft i början av 2014. Utifrån förslagen i arbetsgruppens betänkande intogs i lagen bestämmelser som möjliggjorde läkemedelsbehandling för förebyggande av sexualbrott och psykosocial behandling och psykosocialt stöd i anslutning därtill som en del av systemet med övervakad frihet på prov och villkorlig frihet.

Enligt regeringsprogrammet för statsminister Juha Sipiläs regering 2015-2019 ser man över bestämmelserna om förstagångsbrottslingar under regeringsperioden. Dessutom utvidgas farlighetsbedömningen av fångar som friges och då frigivning av fångar övervägs fästs allt större vikt vid fångens farlighet. Lagen som gäller kombinationsstraff trädde i kraft i början av 2018. Kombinationsstraffet ersätter fängelsestraff som tidigare helt och hållet avtjänades i fängelse. I det ingår en övervakningstid på ett år, som försvaras av den relativt höga återfallsbenägenheten bland dem som gjort sig skyldiga till upprepade allvarliga våldsbrott och i synnerhet de nya gärningarnas grovhet. Övervakningstiden börjar omedelbart efter det att fängelsestraffet avtjänats. Den som avtjänar ett kombinationsstraff har ingen möjlighet att bli villkorligt frigiven eller placeras i övervakad frihet på prov.

På grund av skrivningen i regeringsprogrammet började justitieministeriet våren 2018 bereda den lagändring som har sänts på remiss och som gäller en effektivisering av bedömningen av risken för våld hos personer som återfallit i vålds- och sexualbrott samt de rehabiliteringsåtgärder som erbjuds under fängelsetiden och ställandet under övervakning vid villkorlig frihet utifrån förslagen från den arbetsgrupp som dryftat en minskning av allvarliga våldsbrott.

Vid justitieministeriet har man också utrett behovet av att ändra tidsfristerna för villkorlig frihet i 2 c kap. 5 § i strafflagen (39/1889), så att förutsättningen för att betraktas som förstagångsförbrytare inom fångvården är att personen inte gör sig skyldig till ett nytt brott inom de följande fem åren efter frigivningen i stället för de nuvarande tre åren. Avsikten är att en regeringsproposition om saken ska överlämnas hösten 2018. På grund av regeringsprogrammet riktar sig bägge förslagen mot systemet för villkorlig frigivning.

2 Nuläge

2.1 Allvarligt våld i Finland

2.1.1 Vålds- och sexualbrott

Hur vanliga olika brottstyper är beror inte bara på hur brottsligheten faktiskt ökar eller minskar, utan också på hur aktivt de som fallit offer för brott anmäler brotten till polisen. Antalet uppdagade brott påverkas också av hur effektiv myndighetsövervakningen är och hur den inriktas. Den statistikförda brottsligheten påverkas dessutom av lagändringar och ändringar i registreringen av brott.

Enligt den översikt över brottsligheten som Institutet för kriminologi och rättspolitik sammanställt utifrån bland annat Statistikcentralens uppgifter minskade egendomsbrotten och ökade sexualbrotten samt narkotikabrotten under 2016. Brotten mot liv och hälsa och sexualbrotten utgör åtta procent av alla brott. Största delen (86 %) av våldsbrotten är misshandelsbrott, och antalet sådana brott förblev oförändrat 2016 jämfört med tidigare år. När det gäller brotten mot liv har trenden i flera års tid varit sjunkande. År 2016 begicks 95 våldsbrott som ledde till döden i Finland.

År 2016 kom 33 769 misshandelsbrott och 311 försök till brott mot liv till polisens kännedom. Antalet statistikförda misshandelsbrott förblev oförändrat jämfört med året innan. Antalet försök till brott mot liv ökade med fyra procent. År 2016 kom 1 673 rånbrott till polisens kännedom och antalet ökade med 11 procent jämfört med året innan. Enligt den brottslighet som kommit till polisens kännedom och undersökningen om den totala brottsligheten ligger tyngdpunkten i det våld som polisen registrerar på de lindrigare gärningsformerna. Av de våldsbrott som statistikfördes 2016 var det i 95 procent av fallen fråga om lindrig eller vanlig gärningsform. I största delen av misshandelsfallen fick offret någon grad av skador.

Våldsbrottsligheten och i synnerhet den grova våldsbrottsligheten är koncentrerad till en relativt liten grupp av socialt utslagna rusmedelsmissbrukare, där också risken för att falla offer för våld är många gånger större än bland majoritetsbefolkningen. Dessutom återfinns största delen av både dem som utövar och dem som faller offer för våld i de unga åldersgrupperna.

I Institutet för kriminologi och rättspolitiks översikt från 2017 har man granskat de genomsnittliga straffen 2016. Straffet för dråp var i medeltal fängelse i 9–10 år medan straffen för försök till dråp varierade från drygt två år till cirka fem år. Det genomsnittliga straffet för försök till dråp var fängelse i 3,5–4 år. Vid över 80 procent av misshandelsbrotten var det fråga om vanlig gärningsform medan de grova gärningsformerna utgjorde 5 procent och de lindriga 13 procent. För vanlig misshandel fastställde påföljden i 60 procent av fallen till böter och de ovillkorliga fängelsestraffen var i medeltal 1–8 månader långa. För grov misshandel dömdes enbart till fängelse och över hälften av fängelsestraffen var ovillkorliga. De ovillkorliga fängelsestraffen för grov gärningsform var i medeltal cirka 1,5–2 år.

När det gäller sexualbrott har antalet statistikförda våldtäkter mer än 1,5-faldigats under åren 2007–2016 och antalet grova våldtäkter har ökat kännbart under åren 2015–2016. År 2016 kom 1 160 våldtäkter till polisens kännedom. Antalet har 1,5-faldigats på 10 år. Den årliga variationen i antalet statistikförda våldtäkter förklaras i stor utsträckning av uppdagandet av enstaka lång och ofta familjeinterna brottsserier.

Antalet fall av sexuellt utnyttjande av barn som kommit till polisens kännedom har ökat kraftigt under de senaste 10 åren, även om antalet dylika brott minskade klart 2014-2016 jämfört med året innan. Vart fjärde utnyttjande som kom till polisens kännedom och vart femte som ledde till dom var familjeinternt.

Enligt den översikt som gällde kriminologin och rättspolitiken 2016 var det i 76 procent av de våldtäktsbrott som ledde till dom fråga om vanlig gärningsform medan de grova gärningsfor-

mernas andel var 23 procent. Nästen hälften av dem som gjort sig skyldiga till våldtäkter dömdes till ovillkorligt fängelse och genomsnittsstraffet för våldtäkt var drygt 2 år. Samtliga gärningsmän utom en som gjort sig skyldiga till grov våldtäkt dömdes till ovillkorliga fängelsestraff, vilkas medellängd var cirka 4 år. Merparten av dem som gjort sig skyldiga till sexuellt utnyttjande av barn dömdes till villkorligt fängelse. Medellängden på de ovillkorliga fängelsestraffen var 14,2 månader i fråga om enskilda brott och 17 månader i fråga om alla fängelsedomar. Av straffen för grovt sexuellt utnyttjande av barn var 61 procent ovillkorligt fängelse och strafflängden var i genomsnitt cirka 3 år.

2.1.2 Återfallsbrottslighet

Institutet för kriminologi och rättspolitiks och Brottspåföljdsmyndighetens resultat i undersökningar som beskriver återfallsbrottsligheten varierar något till följd av återfallskriterierna och det valda undersökningsmaterialet. Enligt statistik som granskar återfallsbrottsligheten under en uppföljningstid på fem år återfaller manliga fångar oftare i brott än kvinnliga fångar samtidigt som sannolikheten för återfall sjunker hos äldre personer. Vid en allmän granskning förutsäger antalet fängelseresor också återfallsbrottsligheten så att sannolikheten för att de som är första gången i fängelse ska återfalla i brott är klart mindre än för dem som friges andra gången. Återfallssannolikheten ökar i jämn takt med antalet frigivningsgånger så att den är betydligt större för dem som befinner sig i fängelse för sjätte gången eller mera.

Stickprov av det dagliga antalet fångar framhäver antalet långtidsfångar och andelen fångar som varit klart flera gånger i fängelse. Däremot har man märkt att risken för att de som friges första gången ska fastna i en kriminell livsstil är anmärkningsvärt liten. Vid uppföljningen av förstagångsfångar som frigetts olika år på 2000-talet har man märkt att största delen av personerna frigör sig från den kriminella livsstilen och antalet sådana personer har också ökat en aning. Däremot har den relativa andelen personer som fortsatt att begå brott varit jämförelsevis liten och sjunkande. Antalet personer som dött efter frigivningen har relativt sett förblivit oförändrad. De personer som upprepade gånger gjort sig skyldiga till allvarligt våld kan ofta anses höra till den grupp personer som fastnat i en kriminell livsstil.

Med äkta återfallsbrottslighet avses att en person efter frigivningen från fängelse eller avslutad samhällstjänst har utfört ett brott för vilket han eller hon under uppföljningsperioden dömts ett nytt ovillkorligt fängelsestraff, övervakningsstraff eller samhällstjänst. Brottspåföljdsmyndighetens återfallsstatistik baserar sig på material som gäller dem som avtjänar straff. Enligt undersökningar begås en betydande del av de brott som leder till en ny dom snabbt efter att det föregående straffet avtjänats, men på grund av den utdragna brottsutredningen och rättsprocessen räcker det ofta mycket länge innan Brottspåföljdsmyndigheten kan statistikföra fallen. Undersökningar visar likaså att efter uppföljningstiden på fem år minskar sannolikheten för återfall betydligt. Av denna orsak bedöms återfallsutvecklingen i första hand under en uppföljningstid på fem år. Av dem som frigavs från fängelset 2012 återvände 58 procent till fängelset för att avtjäna ett straff. Motsvarande siffra i fråga om dem som återvände till fängelset 2011 var 61 procent.

Den återfallsbrottslighet som leder till påföljder som verkställs av Brottspåföljdsmyndigheten har enligt uppgifter från 2017 minskat under en uppföljningstid på såväl tre som fem år. Förändringarna är dock små och utifrån de tillgängliga uppgifterna går det inte att säga om förändringen över den fem år långa uppföljningsperioden tyder på en längre tids förändring eller om det är fråga om en tillfällig variation.

2.1.3 Målgruppen för reformen

På Vakava-arbetsgruppens begäran utreddes storleken på målgruppen för förslaget. Av de fångar som frigavs från fängelse 2011 var 694 sådana av arbetsgruppen avsedda personer som återfallit i vålds- eller sexualbrott. I siffran ingick vålds- och sexualbrott där gärningsformen var åtminstone vanlgig. Det totala antalet frigivna var 3 719, så andelen på detta sätt definierade återfallsförbrytare av alla frigivna var knappt 19 procent. I fängelserna fanns 257 förstagångsförbrytare som dömts för dråp eller mord. Antalet fångar som hörde till den föreslagna gruppen var således sammanlagt 777 personer 2011. Arbetsgruppen ansåg att cirka 20 procent var en realistisk uppskattning av målgruppens andel, vilket skulle ha inneburit en ökning av riskbedömningen med cirka 150 fångar per år. Flera av dem förutsågs också börja omfattas av den effektiviserade övervakningen av villkorlig frihet.

Enligt arbetsgruppens uppskattning ställdes ungefär en fjärdedel av dem som hör till gruppen som återfallit i vålds- eller sexualbrott under övervakning på grund av de nuvarande bestämmelserna medan motsvarande andel av dem som första gången dömts till ovillkorligt fängelsestraff för vålds- eller sexualbrott var ungefär hälften. Enligt villkoren för ställande under övervakning ska en person ställas under övervakning om reststraffet är över ett år. De återfallsförbrytare som gjort sig skyldiga till misshandel uppfyller inte alltid detta villkor. Då förutspåddes antalet som ställs under övervakning öka, om risken för återfall i våldsbrott används som kriterium i enlighet med förslaget.

Behövliga informationssökningar för att uppdatera uppgifterna om propositionens målgrupp företogs i fångdatasystemet våren 2018. Som kriteriumperiod valdes personens första fängelseperiod 2017. Det året frigavs sammanlagt 3 018 fångar från fängelset. En klar majoritet, cirka 37 procent, av dem som avtjänat sitt fängelsestraff 2017 hade dömts för våldsbrott. Man beaktade endast lagakraftvunna domar och de brott som bildade den dåvarande fängelseperioden separerades från brott som tillräknats tidigare. Eftersom granskningen av målgruppen fokuserades på domarna och brottsbeteckningarna i dem, beskriver den inte personernas faktiska återfall utifrån gärningstidpunkten för brottet. Tidpunkten för meddelandet av domarna är beroende av domstolsbehandlingens längd och andra liknande av personen oberoende omständigheter.

De brottsbeteckningar som beaktades i granskningen var för våldsbrottens del dråp, misshandel, grov misshandel, mord, rån och grovt rån samt försök till dessa. När det gäller siffrorna för brottsbeteckningarnas förekomst måste man dock beakta att en person kan ha konstaterats vara skyldig till flera brott i samma dom, vilket avspeglas i det sammanlagda antalet brottsbeteckningar.

De aktuella brottsbeteckningarna förekom sammanlagt 1872 gånger i de fängelsestraff som avtjänats 2017. En klar majoritet av brottsbeteckningarna var misshandel, med en förekomst på 70,8 procent. Näst vanligast var grov misshandel, 17,1 procent, och försök till dråp, 6,7 procent. Även rån var en vanlig brottsbeteckning.

De brottsbeteckningar som beaktades i granskningen var för sexualbrottens del våldtäkt, grov våldtäkt, tvingande till sexuell handling, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av barn och grovt sexuellt utnyttjande av barn samt försök till dessa gärningar. Dessa brottsteckningar förekom som huvudbrott sammanlagt 310 gånger i de fängelsestraff som avtjänats 2017. När det gäller sexualbrott förekom i fråga om den som frigavs 2017 mest grovt sexuellt utnyttjande av barn (32,9 %) och utnyttjande (22,9 %) samt våldtäkt (25,2 %).

På personnivå granskades brottsbeteckningarna i personernas domar 2017 och tidigare. Inalles 1851 personer hade gjort sig skyldiga till de våldsbrottsbeteckningar som beskrivits ovan. Antalet personer som avtjänade fängelsestraff för dråp för första gången var 16 medan 11 personer avtjänade domar för försök till mord. I granskningen som omfattade vanlig gärningsform

av misshandel förekom även tidigare våldsbrott hos 459 personer (24,8 %) som gjort sig skyldiga till våldsbrott. Om man utesluter vanlig gärningsform av misshandel ur granskningen förekom tidigare brottsbeteckningar som avsåg grova våldsbrott hos 90 (4,9 %) personer. Tidigare sexualbrottsbeteckningar förekom hos sammanlagt 11 (0,6 %) personer som avtjänat fängelsestraff 2017. Det visade sig vara mycket sällsynt med våldsbrottsbeteckningar och sexualbrottsbeteckningar hos samma person. I granskningen som omfattade misshandel förekom de hos två personer och hos ingen i granskningen som inte omfattade misshandel.

Av de personer som förekom i granskningen som gjordes utifrån våldsbrottsbeteckningarna och som avtjänat fängelsestraff för våldsbrott nu och tidigare ställdes 125 personer under övervakning vid villkorlig frihet enligt de gällande grunderna medan 334 personer frigavs utan övervakning. När vanlig gärningsform misshandel ställdes utanför granskningen framgick det att av dem som avtjänat fängelsestraff för grova brott nu och tidigare ställdes 48 personer under övervakning vid villkorlig frihet medan 42 personer frigavs utan övervakning. Av dem som avtjänat fängelsestraff för sexualbrott nu och tidigare frigavs två personer utan övervakning medan nio ställdes under övervakning vid villkorlig frihet.

Antalet frigivna fångar har minskat jämfört med vad som angavs i Vakava-arbetsgruppens betänkande. År 2017 var sammanlagt 470 personer dömda för vålds- eller sexualbrott nu och tidigare. Vid granskningstidpunkten avtjänade 16 personer förstagångsstraff för dråp medan 11 personer avtjänade motsvarande straff för försök till mord. Med Vakava-arbetsgruppens uppskattade 20 % blir målgruppen 121 personer som första gången gjort sig skyldiga till dråp eller försök till mord samt som dömts för vålds- eller sexualbrott nu och tidigare.

Av det som anförts ovan kan man dessutom märka att också enligt den granskning som gjorts nu ställdes ungefär en fjärdedel av målgruppen under övervakning på de gällande grunderna. Flera av dem har dömts för vanlig gärningsform av misshandel. Samtidigt ställdes ungefär hälften av dem som nu och tidigare gjort sig skyldiga till grova former av våldsgärningar utanför övervakningen.

2.2 Planering av strafftiden och riskfaktorer i anslutning till våld

2.2.1 Allmänt

Det centrala målet för verkställigheten av fängelse är att öka fångens beredskap för ett liv utan brott. Ett sätt att nå detta mål är att omsorgsfull planering av strafftiden. För varje fånge ska det utarbetas en individuell plan för strafftiden, där man fastställer de centrala målen för fängelsetiden och de krav som ska ställas på säkerhetsarrangemangen samt den verksamhet där fången ska fullgöra sin deltagandeskyldighet.

Bestämmelser om planen för strafftiden finns i 4 kap. 6 § och om utarbetandet av planen i 4 kap. 7 § i fängelselagen (767/2005). I statsrådets förordning om fängelse (548/2015) föreskrivs dessutom mera detaljerat om utarbetande, genomförande och uppföljning av planen för strafftiden.

När planen för strafftiden utarbetas beaktas uppgifter som erhållits om den dömdes tidigare brottslighet, arten av det eller de brott som tillräknats honom eller henne och längden av det dömda straffet, sociala förhållanden, individuella behov och resurser, en bedömning av den dömdes arbets- och handlingsförmåga, faktorer som ökar det brottsliga beteendet och faktorer som minskar denna sannolikhet samt faktorer som påverkar säkerheten.

Planen för strafftiden omfattar placeringen av fången, verksamheten under strafftiden, den övervakade friheten på prov och den villkorliga frigivningen samt en permissionsplan. I god

tid innan fången sannolikt friges ska planen kompletteras med en frigivningsplan. När frigivningsplanen utarbetas ska i behövlig utsträckning fångens förutsättningar att klara sig i frihet och behovet av tjänster utredas.

Enligt 2 c kap. 8 § i strafflagen kan en fånge placeras i med tekniska anordningar och på annat sätt övervakad frihet på prov utanför fängelset tidigast sex månader före den villkorliga frigivningen. Enligt lagen om övervakad frihet på prov är syftet med övervakad frihet på prov att genom en planmässig och gradvis frigivning upprätthålla och främja fångens färdigheter för anpassning i samhället. Övervakad frihet på prov innebär skyldighet för personen att stanna i sin bostad, delta i verksamhet som anvisas honom eller henne och iaktta andra skyldigheter som föreskrivs i lagen.

Planen för strafftiden för friheten på prov ska innehålla bestämmelser som gäller bland annat den bostad där den som placeras i frihet på prov ska vistas, innehållet i verksamhetsskyldigheten, övervakningen av friheten på prov och övervakarmötena, stödåtgärder som främjar en ändamålsenlig verkställighet av friheten på prov och andra motsvarande villkor som är nödvändiga för verkställigheten av övervakad frihet på prov.

Bestämmelser om den plan för strafftiden som gäller en villkorligt frigiven finns i 14 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder (400/2015). Brottspåföljdsmyndigheten utarbetar och fastställer en preciserad plan för strafftiden för samhällspåföljden utan dröjsmål när fängelsedirektören har ställt en fånge som ska friges villkorligt under övervakning. Planen för strafftiden innehåller närmare uppgifter och bestämmelser om den dag då verkställigheten inleds och upphör, övervakarmötena, de stödåtgärder som behövs för att främja den sociala anpassningen och tryggande av kontinuiteten för dem samt andra motsvarande uppgifter, bestämmelser och villkor som är nödvändiga för verkställigheten av samhällspåföljden.

När Brottspåföljdsmyndigheten utarbetar planen för strafftiden för övervakningen av villkorlig frigivning ska Brottspåföljdsmyndigheten enligt behov tillsammans med social- och hälsovårdsmyndigheten kartlägga den brottsmisstänktas levnadsförhållanden och behov av stödåtgärder. Verkställigheten av samhällspåföljden samt stödåtgärderna för att främja den dömdes livshantering och avtjänandet av straffet ska samordnas.

2.2.2 Riskfaktorer i anslutning till våld

Syftet med bedömningen av fångars återfallsrisk är att få information om vilken sannolikheten är för att en person gör sig skyldig till nya brott efter frigivningen. Utöver bedömningen är det viktigt att hitta de individuella kriminogena riskfaktorer som påverkar fångens återfallsrisk och de skyddande faktorer som man kan påverka under strafftiden för att försöka minska återfallsrisken.

Det är svårt att förutsäga våldsbeteende på individnivå. I början av 1980-talet förhöll man sig fortfarande mycket återhållsamt till utarbetandet av riskbedömningar inom rättspsykiatrin, eftersom resultaten visade sig vara tämligen opålitliga i praktiken. Aktivt forskningsarbete har emellertid lett till att riskbedömningarna utvecklats så att bedömningsmetoderna kan användas om man är tillräckligt välmedvetna om deras brister i enskilda fall.

Enligt dagens kunskap är de viktigaste faktorer som förutspår återfall i våld tidigare våldsbrottslighet, missbruk av rusmedel, brottslingens psykopatiska drag, dålig impulskontroll samt bristande förmåga att identifiera och hantera känslor. Riskfaktorerna är olika för olika typer av brott. Riskfaktorerna för våldsamt beteende kan indelas i statiska och dynamiska. Till de statiska faktorerna hör bland annat att man börjat begå brott tidigt, beteendestörningar i barndomen samt tidigare vålds- eller sexualbrott. Dynamiska faktorer är bland annat ett tankesätt som

idealiserar brottslighet, impulsivt beteende, användning av rusmedel och kriminellt umgänge. Man kan försöka påverka de dynamiska faktorerna genom programverksamhet som minskar återfallsbrottslighet och på andra sätt. En enskild riskfaktor kan förutom en egenskap som anses vara statisk också ha en dynamisk karaktär; till exempel mentala störningar är ofta sådana.

De dynamiska faktorerna kan ytterligare indelas i stabila och akuta riskfaktorer. I de stabila riskfaktorerna inträffar ingen förändring, om man inte försöker påverka dem medvetet till exempel genom att ändra attityder eller om det inte inträffar en förändring i brottslingens livssyn. De akuta riskfaktorerna är å andra sidan situationsbundna, varvid till exempel vissa känslolägen eller berusning utlöser brottsligt beteende.

Skyddande faktorer kallas åter de faktorer i anslutning till individen och miljön som minskar sannolikheten för våldsamt beteende. Till dem hör till exempel familj, utbildning, en arbetsplats eller vilja att samarbeta med myndigheter och andra aktörer som stöder frigörelsen från en brottslig livsstil. Det är synnerligen viktigt att beakta de skyddande faktorerna vid sidan av riskfaktorerna, och deras betydelse har framhävts med tanke på frigivningen från fängelset. I planen för strafftiden ska de individualiserade åtgärderna under strafftiden riktas specificerat mot de dynamiska riskfaktorerna och de skyddande faktorerna.

Alla fångar genomgår en grundläggande bedömning som läggs till grund för planeringen av strafftiden och utifrån vilka man bedömer om det behövs ytterligare bedömning av återfallsrisken. Det är möjligt att uppdatera den grundläggande bedömningen under strafftiden, och den kompletteras av ett anstaltssäkerhetsutlåtande, där man förutspår behovet av att övervaka personen under strafftiden. Den bedömning av arbets- och handlingsförmågan som görs i samarbete med yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården fungerar som underlag vid planeringen av strafftiden.

Bedömningar som kompletterar de grundläggande bedömningarna görs vid behov i fråga om rusmedelsproblem, tankesätt och attityder, risken för våld, inlärningssvårigheter, vardagsfärdigheter, barnens situation och föräldrafärdigheter samt våld i nära relationer. I synnerhet rusmedelsproblem behöver bedömas som grund för planeringen av vård och rehabilitering, för att upptäcka avvänjningsproblem, bedöma förändringsberedskapen samt identifiera användningen av rusmedel under fängelsetiden. Användningen av rusmedel bedöms i samband med den grundläggande bedömningen och enligt behov under strafftiden.

Fångar genomgår vid behov också en risk- och behovsbedömning i samband med att planen för strafftiden utarbetas. Vid risk- och behovsbedömningen utnyttjas en strukturerad modell och där poängsätts i enlighet med tio punkter de omständigheter, som man enligt internationella undersökningar vet att är av betydelse för återfallsbrottslighet. Delarna baserar sig på olika teman, där man kartlägger personens tidigare och nuvarande brott, boende och vardagskompetens, inkomster och skötsel av den ekonomiska situationen, utbildning, arbetserfarenhet och arbetsförmåga, attityder, tankesätt och beteende, användning av narkotika, användning av alkohol samt sociala bindningar och livsstil. Målet har varit att i första hand långtidsfångar, de som dömts för sexualbrott, unga och sådana som gjort sig skyldiga till upprepade våldsbrott ska genomgå risk- och behovsbedömning.

Bedömningen ska ses som en process som pågår hela strafftiden. Återfallsrisken bedöms i början av straffet och utifrån den sker också den första anstaltsplaceringen och placeringen i verksamhet. Planen för strafftiden omfattar åtgärder genom vilka man försöker förebygga faktorer som underhåller det brottsliga beteendet. När man planerar sysselsättningen under fängelsetiden beaktas fångens färdigheter, behov och intressen, och målen för strafftiden sätts utifrån fångens individuella utgångspunkter. När strafftiden framskrider och i slutet av den följer

man hur målen uppnåtts, dvs. har fångens återfallsrisk reducerats och beredskapen för ett liv utan brott förbättrats.

Risk- och behovsbedömningar utarbetas i regel för fångar som avtjänar domar på mera än två eller tre år eller på grundval av annan prövning av enskilda fall. Dessutom används en inskränkt risk- och behovsbedömning för sådana som avtjänar 1-3 år långa fängelsestraff. För de fångar som frigavs 2017 utarbetades sammanlagt 3198 planer för strafftiden, av vilka 496 (15,5 %) baserade sig på en risk- och behovsbedömning av fången.

2.2.3 Bedömningsmetoder som används vid bedömning av risken för återfall och våld

I motiveringen (RP 279/2010 rd) till lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar (781/2005, numera lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar) konstateras att bedömningsmetoderna som gäller våldrisken har utvecklats och de möjliggör en bedömning som är betydligt pålitligare än tidigare. Enligt regeringens proposition är det vid bedömningen möjligt att använda två eller tre lämpliga bedömningsskalor som har verifierats vara vetenskapligt giltiga.

Den subjektiva riskbedömningen bygger på de erfarenheter och synpunkter som tjänstemännen har samlat i sitt klientarbete. Bedömningen består av subjektiva slutsatser, som dras utifrån tidigare erfarenheter. Ett sådant tillvägagångssätt kan inte i och för sig kallas metod, eftersom det inte kan upprepas. Subjektiva riskbedömningar har inte vetenskapligt konstaterats besitta just något vetenskapligt prediktionsvärde.

Den s.k. andra generationens riskbedömning baserar sig på statistiska kriterier, utifrån vilka man kan bestämma den statiska risknivån. Användning av den andra generationens bedömningsmetoder förutsätter uppföljningsuppgifter om fången, som man jämför med forskningsrön om förekomsten av brottsligt beteende och förändringar som inträffar i det på gruppnivå. Arat-metoden (Actual Risk Assessment Tool), som bearbetats för användning i Finland utifrån metoden Statistical Information on Recidivism Scale Revised 1 (SIR-R1), är en sådan andra generationens riskbedömning och den har utvecklats för att mäta den allmänna återfallsrisken på gruppnivå. Arat-metoden bygger på statistiska kriterier, utifrån vilka man kan bestämma den statiska risknivån. Som kriterier används nuvarande brott, åldern då domen börjar verkställas, tidigare fängelseperioder, hävande av en villkorlig dom, rymningar, åldern vid tidpunkten för det första brottet som ledde till en dom, tidigare domar för misshandelsbrott, tiden mellan föregående frigivning och det nuvarande brottet, den sammanlagda längden av tidigare domar, tidigare domar för rattfylleri, sexualbrott och grova stölder samt den anstalt från vilken personen frigetts föregående gång.

ARAT-bedömningen görs när man kommer till fängelset och syftet är att den ska hjälpa till att hitta de brottslingar som borde erbjudas rehabiliteringsmetoder utifrån de statiska riskfaktorer som hänför sig till det förgångna i anslutning till personens återfallsrisk. Man bör förhålla sig avvaktande till metodens möjligheter att förutsäga en enskild brottslings återfallsrisk.

De s.k. tredje generationens bedömningsmetoder omfattar systematiska verktyg och tillvägagångssätt, med vilkas hjälp man bedömer vissa på förhand bestämda variabler. De statiska och dynamiska riskfaktorerna bedöms. På denna nivå baserar sig bedömningen på såväl statistisk analys som bedömning av individuella och risker och behov. Målet är att förfarandet ska vara oberoende av bedömaren, så att man kommer fram till enhetliga resultat med samma uppgifter. Dylika bedömningsmetoder på den tredje nivån som används i Finland är bland annat Historical Clinical Risk -20:V3 (HCR20:V3), som bedömer risken för våldsbeteende, och STATIC2002R med fokus på sexualbrott.

Enligt dagens kunskap är också psykopati en viktig riskfaktor som förutsäger återfall i våld. Det är fråga om en karaktärsstörning som inte ingår i den officiella sjukdomsstatistiken och som kan mätas på ett tillförlitligt sätt. Egenskaper av betydelse är bland annat egocentricitet, avsaknad av skuldkänsla och förmåga till empati, ljugande, svekfullhet, ytligt känsloliv, impulsivitet och upprepade brott. PCL-R (Psychopathy Check List Revised) är skala med 20 punkter, där varje drag som tyder på psykopati bedöms i enlighet med anvisningarna. De som använder bedömningsmetoden PCL-R förutsätts besitta specialkunskaper om psykiatri eller psykologi.

Enligt en utredning om brottspåföljdsklienternas hälsa, arbetsförmåga och vårdbehov som färdigställdes 2010 är det minst tio gånger vanligare med olika former av rusmedelsberoende hos fångar än bland befolkningen överlag. Blandmissbruk av olika narkotiska läkemedel och alkohol samt amfetaminberoende är vanligt hos fångar. Berusning är ofta en faktor som utlöser brottsligt beteende, så det är viktigt att bedöma och behandla rusmedelsproblem inte bara med tanke på fångens personliga välbefinnande utan också för att förebygga återfallsbrottslighet. Fångens rusmedelsanvändning bedöms strukturerat som en del av risk- och behovsbedömningen. När missbruksrehabilitering planeras bedöms problemets allvarlighet till exempel med testerna AUDIT (Alcohol Use Disorders Identification Test) eller ASI/ADAD (Addiction Severity Index).

Brottspåföljdsmyndigheten har också utfört pilotförsök som gäller ibruktagande av de även internationellt använda metoderna VERA2, som bedömer våldsam extremism, och Savry, som bedömer våldsrisken hos unga.

2.2.4 Brottspåföljdsmyndighetens rätt att få hälsouppgifter

Bestämmelser om Brottspåföljdsmyndighetens rätt att få uppgifter om fångars hälsotillstånd finns i 6 § i lagen om om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar (1635/2015). Enligt bestämmelsen får utan patientens skriftliga samtycke en läkare som svarar för hälso- och sjukvården för fångar, eller enligt läkarens instruktion någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården till direktören för ett bedömningscentrum eller en fängelsedirektör eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av någondera av dem, lämna ut sådana uppgifter om risk för våld, självmord eller smittsam sjukdom eller andra motsvarande, sjukdomsrelaterade risker som gäller en fånge och som är nödvändiga för att skydda personens liv, hälsa eller säkerhet eller för att förhindra att andra personers liv, hälsa eller säkerhet äventyras.

Vidare får till till direktören för ett bedömningscentrum eller en fängelsedirektör eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av någondera av dem och som svarar för ordnandet av sysselsättning, utlämnas sådana uppgifter som anknyter till säkerställandet av arbetarskyddet och som är nödvändiga för bedömning av arbetsförmågan hos en fånge när han eller hon ska placeras i arbete samt sådana uppgifter som är nödvändiga för bedömningen av funktionsförmågan hos en fånge när han eller hon ska placeras i studier eller annan verksamhet. Av ovannämnda uppgifter om risk för våld, självmord eller smittsam sjukdom eller uppgifter om arbets- och funktionsförmågan får inte framgå sjukdomens art eller någon annan detalj om personens hälsotillstånd eller vård.

Till en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet i vars tjänsteuppgifter ingår behandling av ett frigivningsärende i fråga om en livstidsfånge får utlämnas en bedömning av risken för våld och en farlighetsbedömning för behandlingen av ärendet. Även till direktören för ett bedömningscentrum eller en fängelsedirektör eller en tjänsteman som utsetts av någondera av dem och som svarar för ordnandet av sysselsättning får utlämnas ett skriftligt utlåtande om slutsatserna av farlighetsbedömningen för planering och genomförande av den

verksamhet som ordnas med stöd av den bedömda risken för våld. För ovan beskrivna ändamål får också uppgifter som ingår i utlåtandet om en i rättegångsbalken avsedd undersökning av sinnestillståndet hos en svarande i brottmål lämnas ut till den del där bedöms om den åtalade ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

För Enheten för hälso- och sjukvård för fångar har det föreskrivits om rätt att få uppgifter av andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård och av andra myndigheter för utarbetande av ett utlåtande eller en bedömning av risken för våld i fråga om långtidsfångar samt för planering och genomförande av den verksamhet som ordnas med stöd av dessa i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten. Rätten att få uppgifter gäller också en undersökning av sinnestillståndet hos en svarande i brottmål och det utlåtande som ges om den i ovan avsett syfte.

2.3 Domar under fängelsetiden

2.3.1 Allmänt

I 8 kap. i fängelselagen föreskrivs om fångars sysselsättning. Enligt bestämmelserna är syftet med den sysselsättning som ordnas under strafftiden att främja fångarnas anpassning i samhället genom att öka fångarnas beredskap för ett liv utan brott, upprätthålla och förbättra fångarnas yrkesfärdighet, kunnande samt arbets- och handlingsförmåga, och stödja ett liv utan droger. Sysselsättningen under fängelsetiden omfattar arbete, utbildning eller andra aktiviteter som främjar fångarnas färdigheter. Fångarna är i princip skyldiga att under den fastställda arbets- och sysselsättningstiden delta i någon sysselsättning som ordnas eller godkänns av fängelset.

Det missbrukararbete som bedrivs i fängelser indelas i missbrukarvård, missbrukarrehabilitering och rusmedelsövervakning. De missbrukarrehabiliteringsprogram som ordnas under samtliga påföljder kan vara mycket skiftande och de varierar från motiverande intervjuer efter avvänjningen till intensiva långvariga samhällsvårdprogram som ordnas i fängelserna. Utöver programverksamheten är individuell missbrukarrehabilitering eller annat individuellt arbete mycket viktigt, eftersom den som avtjänar en brottspåföljd där har möjlighet att regelbundet diskutera frågor och problem i anslutning till användning av rusmedel eller ett brottsligt beteende med specialpersonal.

Syftet med den arbetsverksamhet som ordnas i fängelserna är att upprätthålla fångarnas yrkesfärdighet och arbetsförmåga. I fängelserna ordnas också verksamhet som upprätthåller funktionsförmågan för att aktivera sådana fångar som det är svårt att placera i annan verksamhet. Under strafftiden är det dessutom möjligt att delta i grundläggande utbildning eller bedriva gymnasie- eller yrkesinriktade studier. Fångarna handleds också att förbättra sina grundläggande livshanterings- och vardagsfärdigheter, såsom matlagning, klädvård, omsorg om det egna välbefinnandet och hemmet samt ekonomiplanering.

Vid Brottspåföljdsmyndigheten utvecklar man som bäst den sysselsättningshelhet som erbjuds fångarna i fängelserna genom att planera servicekartor. Arbetsområdena har teman som rusmedel och beroende, värderingar, tankesätt och verksamhet, vardagsfärdigheter, utbildning och arbetslivsfärdigheter, hälsa och välbefinnande, barn, föräldraskap och mänskliga relationer samt samhällsengagemang och ett liv utan brott. I utvecklingsarbetet modellerar man serviceutbudet i fängelserna och inom samhällspåföljderna samt vidareutvecklingsbehoven. Programmen för vålds- eller sexualbrottslingar återfinns i första hand inom arbetsområdet för värderingar, tankesätt och attityder. I fråga om varje servicetyp kommer man också att samla in enhetsspecifika uppgifter om hur många dömda som deltar i respektive servicetyp årligen och vilken slags sysselsättning som genomförs med hjälp av en utomstående samarbetspartner. Med hjälp av servicekartorna kan man också bättre granska den sysselsättningshelhet som er-

bjuds under strafftiden och skillnaderna mellan enheterna när det gäller ordnandet av olika typer av sysselsättning.

2.3.2 Programverksamhet

Den kärnsysselsättning under strafftiden som ordnas i fängelser och vid byråer för samhällspåföljder består av olika rehabiliterande verksamhetsprogram, med vilka strävan är att påverka det brottsliga beteendet. I fängelserna genomförs olika allmänna och motiveringsprogram, som inte är riktade till dem som gjort sig skyldiga till ett visst brott. I de brottsbaserade program som är riktade till vålds- eller sexualbrottslingar försöker man åter påverka den kriminogena faktor som är fast knuten till individens brottsliga beteende.

Bakgrunden till programmen är ett kognitivt-behavioristiskt angreppssätt, enligt vilket människans beteende styrs av hennes tankar, som i sin tur har sitt ursprung i djupare och ofta omedvetna tanke- och föreställningsmönster. Om individens beteende är oändamålsenligt eller skadligt, kan det finns förvridna tankemönster i bakgrunden. För att förändra ett skadligt beteende är det viktigt att bli medveten om och bearbeta dessa tankemönster.

Ett annat angreppssätt bakom programmen är GLM-modell (Good Lives Model), som bygger på tanken att alla människor förenas av vissa grundläggande behov, som alla tillfredsställer på sitt eget sätt. Tanken är att behoven i sig alltid är ändamålsenliga men sätten att nå målen kan vara skadliga. I programmet försöker man hitta mera prosociala sätt som alternativ till de brottspositiva sätten.

Vid Brottspåföljdsmyndigheten genomförs mest olika program för personer med missbruksproblem eller program för personer som gjort sig skyldiga till ett visst brott, till exempel vålds- eller sexualbrott. Genom programverksamhet som minskar återfallsrisken försöker man påverka dem hos vilka risken har konstaterats vara genomsnittlig eller hög. Det är viktigt att programdeltagarna väljs noggrant, eftersom en misslyckad gruppkonstellation rentav kan leda till att återfallsrisken stiger.

I programmen är det inte fråga om terapi utan om strukturerade arbetsformer med fokus på olika ändamål och problem. De varierar vad gäller förändringsmodellerna, omfattningen, metoderna samt målsättningarna. Programmen genomförs i huvudsak i gruppform och de utnyttjar medvetet gruppens erfarenheter och gruppdynamik. I enligt med internationellt etablerad praxis kvalitetssäkras brottspåföljdsbranschens program genom ett ackrediterings- eller godkännandeförfarande. Ackrediterade program förväntas på grundval av vetenskaplig forskning ha en minskande inverkan på återfallsbrottsligheten, om de genomförs på ändamålsenligt sätt.

De årsverkesbesparingar som genomförts vid Brottspåföljdsmyndigheten de senaste åren har minskat möjligheterna att genomföra program som påverkar återfallsbrottsligheten. Å andra sidan är de faktorer som ligger bakom fångarnas brottslighet individuella, vilket har gjort det svårt att rekrytera deltagare till programmen. År 2017 utgjorde verksamhets- och rusmedelsprogrammen 6 procent av den tid som stod till förfogande för fångarnas sysselsättning. Andelen deltagare i verksamhetsprogrammen inom de samhällspåföljder som avslutades 2017 var 10 procent. Under 2017 påbörjade 12 fångar programmet Omaehtoinen muutos (förändring på eget initiativ) (OMA), som syftar till att minska risken för våldsbrott, sammanlagt 13 fångar påbörjade STOP-programmet för sexualbrottslingar medan 56 brottspåföljdsklienter påbörjade det individuella programmet Uusi suunta (ny riktning).

2.3.3 Brottsbaserade verksamhetsprogram

Program för våldsbrottslingar

Programmet Suuttumuksen hallinta (vredeskontroll) är riktat till personer som har svårigheter med att kontrollera vrede, ilska eller bägge känslorna och som beter sig aggressivt när de mister kontrollen. Programmets syfte är att förbättra deltagarnas färdigheter att hantera vrede.

Fångvården i Finland har sedan 2001 använt ett program för förändring på eget initiativ, dvs. OMA. Med hjälp av programmet försöker man minska benägenheten hos vuxna fångar som är dömda för våldsbrott till våldsamt beteende genom att förändras deras tankesätt, känslor och attityder samt genom att ha varje individs dynamiska riskfaktorer för våld som mål.

OMA-programmet är avsett för vuxna våldsbrottslingar, särskilt i åldern 25–50 år, hos vilka ett våldsamhet beteende återkommer och risken för återfall i brott har bedömts vara åtminstone medelhög. OMA är riktat till fångar med en svår historia av våldsamt beteende i bakgrunden och som har varit minst två gånger i fängelse. Eftersom endast sådana deltagare som faktiskt hör till riskgruppen ska väljas till programmet, är det första urvalskriteriet statiska riskfaktorer för våldsamhet och brottsligt beteende. Programmets syfte är påverka deltagarens oförmåga att tolka sitt eget våldsamma beteende samt påverka hans eller hennes samhällsfientliga och våldsamma tankemönster.

Materialet för den första uppföljningsundersökningen om OMA-programmets effekt utgjordes av alla fångar som avlagt OMA-programmet under åren 2001–2006 och som frigavs före 2008. Genomförandet av programmet utvecklades utifrån iakttagelserna i undersökningen så att det angavs klarare kriterier för de fångar som väljs till programmet och så att man vid genomförandet också försökte beakta fångarnas styrkor när de friges i samhället. Dessutom utarbetades en ny uppdaterad handbok.

Syftet med den undersökning som färdigställdes 2018 var att ytterligare utreda OMA-programmets effekt. I undersökningen utreddes effekterna av avlagt program i form av minskad återfallsbrottslighet så att man jämförde situationen för dem som avlagt programmet under åren 2001–2015 med motsvarande våldsbrottslingar som inte hade avlagt programmet. Målet var att utreda återfall i våldsbrott samt i brott överlag bland medlemmarna av kontrollgruppen, dem som avlagt OMA-programmet och dem som avbrutit programmet.

Det fanns ingen statistiskt signifikant skillnad mellan dem som avlagt OMA-programmet och kontrollgruppen när det gäller återfall i brott. Återfallsgraden ett år efter frigivningen var dock 45 procent för dem som avlagt OMA-programmet och 69 procent för dem som avbrutit programmet. Härvid har återfallsgraden för dem som avbrutit programmet ansetts vara högre än för andra grupper.

Inhemska studier stödjer åsikten att fast man lyckas avlägga OMA-programmet räcker det inte ensamt till att garantera ett liv utan brott. De som deltar i programmet besitter fortfarande en högre risknivå och är även i övrigt mera utmanande fångar som kräver mycket intensiv rehabilitering. I fortsättningen borde man i mån av möjlighet genomgå någon slags samhällsrehabilitering efter OMA-programmet, där man på ett bra sätt kan träna det nya tankesättet och andra inlärda färdigheter. Det ansågs också viktigt att anställda vid byråerna för samhällspåföljder som arbetar med personer som är villkorligt frigivna är medvetna om de nya tankemönster och framtidsplaner som utarbetats under OMA-programmet. Å andra sidan har också vikten av att i god tid förbereda grundläggande frågor i anslutning till frigivningen framhävts.

Program avsedda för sådana som är dömda för sexualbrott

Vid Brottspåföljdsmyndigheten tillämpas programmet Sex Offender Treatment Programme: Core Programme (STOP), som är avsett för personer som är dömda till ovillkorligt fängelse

för sexualbrott. I Finland kallas detta STOP-programmet och det genomförs i Riihimäki fängelse.

STOP-programmet är avsett för personer som gjort sig skyldiga till olika sexualbrott. En fånge som söker sig till programmet ska ha tillräckligt lång strafftid kvar. Till STOP-programmet väljs fångar vilkas återfallsrisk bedöms vara medelhög eller hög. Programmets syfte är bland annat att man ska bli medveten om och bearbeta tanke- och handlingsmönster i anslutning till sexualbrott, att man ska bli kognitivt och erfarenhetsmässigt medveten om de skador som drabbar offren samt att träna färdigheter och metoder som är väsentliga för ett liv utan brott.

Brottspåföljdsmyndigheten håller på att ta i bruk ett nytt program kallat Strengths-Based Treatment for Sexual Offenders. Avsikten är att programmet ska ersätta STOP-programmet. Programmet föregås av ett s.k. motiverande förhandsprogram, Motivational Preparatory Program for Sexual Offenders. Programmet har utvecklats i Kanada och dess målgrupp är personer som anses ha gjort sig skyldiga till våldtäkt eller sexuellt utnyttjande av barn. Programmets handbok kan även tillämpas på individarbete. Programmet kan handledas i slutna och öppna anstalter samt vid byråer för samhällspåföljder. Programmet kan också handledas i form av en s.k. öppen grupp, där det är möjligt att delta enligt NON stop-principen.

Uusi Suunta är ett individprogram för sexualbrottslingar som baserar sig på positiv psykologi. Syftet med programmet är att öka den dömdes förståelse för sitt brott samt minska återfallsbrottsligheten. Programmet lämpar sig på alla som är dömda för sexualbrott och som har tillräcklig personlig förmåga att avlägga programmet.

2.4 Övervakning av villkorlig frihet

2.4.1 Allmänt

Bestämmelser om villkorlig frigivning finns i 2 c kap. 5 § i strafflagen. Villkorlig frigivning innebär att en fånge som dömts till ovillkorligt fängelsestraff får avtjäna resten av straffet i frihet.

Den som avtjänar ett fängelsestraff på viss tid ska friges villkorligt, när han eller hon avtjänat två tredjedelar av straffet eller hälften av straffet för ett brott som han eller hon begått före 21 års ålder. En fånge som under tre år före brottet inte avtjänat ett fängelsestraff i ett fängelse ska friges villkorligt när hälften av straffet eller en tredjedel av straffet för ett brott som han eller hon begått före 21 års ålder avtjänats.

Enligt 2 c kap. 9 § i strafflagen kan villkorlig frigivning av en fånge med dennes samtycke uppskjutas, om nya fängelsestraff eller förvandlingsstraff för böter kommer att verkställas eller om fången av annan grundad anledning önskar att frigivningen ska skjutas upp. Villkorlig frigivning kan skjutas upp utan en fånges samtycke, om det på grund av fångens beteende eller hotelser finns en uppenbar fara för att fången efter frigivningen kommer att göra sig skyldig till ett brott som grovt kränker någon annans liv, hälsa eller frihet och uppskov med frigivningen är nödvändigt för förhindrande av brottet.

Ett beslut om uppskov enligt 2 mom. ska omprövas minst var sjätte månad. Bestämmelser om sökande av ändring i beslut om uppskov med villkorlig frigivning finns i fängelselagen. I praktiken har det varit mycket sällsynt med uppskov av villkorlig frigivning utan fångens samtycke och det har varit begränsat till några enstaka beslut per år.

2.4.2 Ställande under övervakning

Tidigare bestämdes det om övervakning av villkorlig frihet i lagen om verkställighet av straff (137/2001). Enligt lagen skulle en frigiven fånge under prövotiden stå under övervakning, om inte brottspåföljdsverket, eller enligt av verket givna anvisningar, straffanstaltens direktör på grund av att prövotiden är kort eller av något annat synnerligt skäl beslutar annorlunda. Avsikten med övervakningen var att hindra den i villkorlig frihet försatte att begå nytt brott samt att stöda den övervakade i hans strävan att leva oklanderligt.

En fånge ställdes under övervakning om prövotiden var längre än ett år, brottet hade begåtts före 21 års ålder eller fången begärde det själv. För övervakningstiden utarbetades en övervakningsplan, av vilken framgick målen för övervakningen, förpliktelsen att hålla kontakt samt förpliktelsen att delta i Kriminalvårdsväsendets övervakningsprogram. Om fången bröt mot övervakningsföreskrifterna, kunde Kriminalvårdsväsendet bestämma att den övervakade skulle hämtas, så att förpliktelsen att hålla kontakt kunde uppfyllas. Grov överträdelse av övervakningsföreskrifterna kunde leda till att 4-14 dygn av reststraffet verkställdes i fängelse. Dessa tidigare riktlinjer intogs i lagen om övervakning av villkorlig frihet (782/2005) som antogs senare.

I samband med att lagen om övervakad frihet på prov stiftades 2014 tillkom möjlighet att ta in läkemedelsbehandling för att förebygga sexualbrott samt psykosocial behandling och psykosocialt stöd i anslutning därtill i systemet för övervakad frihet på prov och villkorlig frigivning. Till lagen om övervakning av villkorlig frihet fogades bestämmelser om förordnanden om läkemedelsbehandling och eventuell annan behandling för att förebygga återfall i brott samt om den övervakades särskilda skyldigheter.

När lagen om verkställighet av samhällspåföljder antogs 2015 intogs bestämmelser om ställande under övervakning av villkorlig frihet i den lagen. Bestämmelsen om ställande under övervakning motsvarar de tidigare grunderna. Paragrafens 2 mom. innehåller undantag från förutsättningarna att ställa en fånge under övervakning. Enligt bestämmelsen behöver fången inte ställas under övervakning, om övervakningen med hänsyn till dess syfte är klart obehövlig på grund av att fången förväntas bli avlägsnad ur landet eller lider av en allvarlig sjukdom eller av andra särskild skäl.

I samband med att lagen om verkställighet av samhällspåföljder stiftades infördes också ett nytt undantag från ställandet under övervakning, enligt vilket fången behöver inte ställas under övervakning, om hans eller hennes övervakade frihet på prov och den övriga utredningen visar att det inte finns någon uppenbar risk för återfall i brott. När lagen om verkställighet av samhällspåföljder ändrades 2016 ströks dock övervakad frihet på prov som grund för undantag från ställande under övervakning i lagstiftningen.

I 12 kap. i den gällande lagen om verkställighet av samhällspåföljder föreskrivs om övervakning av den som frigetts villkorligt. Enligt bestämmelserna ställs en fånge som friges villkorligt för den tid prövotiden pågår under övervakning, om prövotiden är längre än ett år, fången har begått brottet innan han eller hon fyllt 21 år, fången själv begär det, eller fången har förbundit sig att iaktta villkoren för sådan läkemedelsbehandling och eventuellt tillhörande annan behandling och stöd som avses i lagen om övervakad frihet på prov. Beslut om ställande under övervakning fattas på det sätt som föreskrivs i fängelselagen (767/2005) av fängelsedirektören eller den tjänsteman som i arbetsordningen förordnats till direktörens ställföreträdare. Det är möjligt att begära omprövning av ett beslut om ställande under övervakning hos regiondirektören och att överklaga ett beslut genom besvär hos förvaltningsdomstolen på det sätt som avses i 14 kap. i lagen om verkställighet av samhällspåföljder.

Enligt lagen innefattar övervakning av den som frigetts villkorligt regelbundna möten mellan övervakaren eller biträdande övervakaren och den dömde. Syftet med mötena är att följa den

dömdes förhållanden och förändringarna i dem samt att främja den dömdes beredskap för ett liv utan kriminalitet. Övervakningen kan även omfatta uppgifter eller program som främjar den dömdes sociala handlingsförmåga.

Övervakarmötena samt de uppgifter och program som ingår i övervakningen får omfatta högst 12 timmar per månad, för dömda som är i behov av särskilt stöd och särskild övervakning dock högst 30 timmar. Antalet timmar per månad kan variera under övervakningen, i enlighet med vad som krävs för att övervakningen ska kunna verkställas på ett ändamålsenligt sätt.

Om en fånge ställs under övervakning, ska Brottspåföljdsmyndigheten i god tid före den villkorliga frigivningen i samarbete med fången utarbeta en plan för strafftiden som gäller övervakningen. Denna plan ska samordnas med den plan för strafftiden som gäller tiden i fängelse. Planen ska i behövlig utsträckning utarbetas i samarbete med fångens hem- och boningskommun samt med andra myndigheter, privata sammanslutningar och enskilda personer.

Om det efter att övervakningen fortgått minst sex månader har blivit uppenbart att den dömdes levnadsförhållanden har stabiliserats, det inte finns någon uppenbar risk för att den dömde begår brott och fortsatt övervakning inte heller i övrigt är behövlig, kan Brottspåföljdsmyndigheten på framställning av övervakaren avsluta övervakningen. Efter det att övervakningen fortgått i ett år och sex månader ska Brottspåföljdsmyndigheten pröva behovet av fortsatt övervakning eller avsluta övervakningen.

Efter det att övervakningen fortgått i sex månader kan den avslutas också om den dömde har avvisats eller utvisats ur landet eller stadigvarande bosatt sig i något annat än ett nordiskt land eller är intagen för långvarig anstaltsvård på grund av sjukdom. En flyttning till ett annat nordiskt land utgör inte en grund för avslutande av övervakningen, om övervakningen kan ordnas i samarbete mellan Finland och de övriga nordiska länderna.

I praktiken varierar innehållet i övervakarmötena mycket enligt klientens situation. Mötena mellan den som ska övervakas och övervakaren inleds i god tid, i allmänhet cirka sex månader före frigivningen. I vissa situationer kan mötena inledas redan tidigare, om klienten till exempel kommer att friges genom övervakad frihet på prov eller missbrukarrehabilitering under strafftiden. Då kan en övervakare från byrån för samhällspåföljder delta i förberedelserna för friheten på prov eller rehabiliteringen. Man kan hålla kontakt med de dömda ändå från början av domen, i synnerhet om den plan för strafftiden som utarbetas för tiden i fängelse har utarbetats vid byrån för samhällspåföljder innan verkställigheten inleds.

Genom övervakarmötena försöker man påverka klientens värderingar och attityder med hjälp av individuella brottsdiskussioner och programverksamhet. Även arbetet i anslutning till användningen av rusmedel och olika beroenden är viktigt, eftersom klienten där motiveras och uppmuntras till ett liv utan rusmedel samt får hälsorådgivning och styrs till andra myndigheters tjänster, kamratstöd och fritidssysselsättningar. Andra teman för mötena är till exempel klarläggande av skuldsituationen och tidsbokning hos skuldrådgivaren, boendesocialt arbete samt frågor i anslutning till föräldraskap, jobbsökning, studier och ansökan om förmåner samt ordnande av verkställigheten av ett nytt fängelsestraff.

Byråerna för samhällspåföljder samarbetar i nätverk med till exempel missbrukar- och mentalvårdstjänster, boendeservice, läroanstalter, arbets- och näringstjänster, socialvård och skuldrådgivare, församlingar samt aktörer inom tredje sektorn. Även familjearbete tillsammans med den övervakades närstående och anhöriga spelar en viktig roll under övervakningen. Dessutom framhävs stöd och handledning som ges den övervakade i olika svåra och brådskande livssituationer. De övervakade får också stöd med att skapa sociala nätverk som

stöder ett liv utan brott, styrs till förlikning vid allvarliga brott och handleds om tillvägagångssätten när de själva faller offer för brott.

År 2017 var antalet villkorligt frigivna övervakade i medeltal 1 093.

2.4.3 Villkorlig frigivning av livstidsfångar

2 c kap. 10 § i strafflagen gäller villkorlig frigivning från fängelse på livstid. Enligt bestämmelsen kan den som dömts till fängelse på livstid friges villkorligt tidigast när det förflutit tolv år av fängelsetiden. En fånge som dömts till fängelse på livstid för ett brott som han eller hon begått före 21 års ålder kan friges villkorligt tidigast när det förflutit tio år av fängelsetiden. En livstidsfånge kan trots systemet med villkorlig frigivning fortfarande friges även genom republikens presidents benådning.

Bestämmelser om behandlingen av ett ärende som gäller villkorlig frigivning av en fånge som dömts till fängelse på livstid finns i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar. Ärendet behandlas vid Helsingfors hovrätt, där det väcks på ansökan av fången i fråga. Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet ska ge ett utlåtande om ansökan till hovrätten. Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet ska i utlåtandet konstatera huruvida den förordar eller motsätter sig frigivning och om fången ska placeras i övervakad frihet på prov enligt 2 c kap. 8 § i strafflagen. Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhets bedömning av förutsättningarna för frigivning och annan utredning som gäller fången ska bifogas utlåtandet. Till utlåtandet om en fånge som dömts till fängelse på livstid ska det dessutom fogas en bedömning av risken för att fången begår ett våldsbrott.

Bedömningen av om risken för att livstidsfången ska göra sig skyldig till ett våldsbrott görs vid Psykiatriska sjukhuset för fångar som lyder under Enheten för hälso- och sjukvård för fångar. Vid bedömningen används de bedömningsmetoder som det redogjorts för i punkt 2.2.3.

En livstidsfånge kan placeras i övervakad frihet på prov innan han eller hon friges villkorligt. Enligt 2 c kap. 13 § i strafflagen är prövotiden i villkorlig frihet och reststraffet tre år för den som dömts till fängelse på livstid.

2.4.4 Den övervakades skyldigheter och särskilda övervakningsvillkor

I 5 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder föreskrivs om skyldighet för den som dömts till en samhällspåföljd att iaktta kravet på drogfrihet och delta i den verksamhet som hör till samhällspåföljden samt fullgöra övriga skyldigheter som anges i planen för strafftiden. Brottspåföljdsmyndigheten fastställer en preciserad plan för strafftiden som utarbetats i samarbete med den övervakade utan dröjsmål efter det att fängelsedirektören har ställt en fånge som friges villkorligt under övervakning.

I 21 § föreskrivs om den dömdes allmänna skyldigheter. Enligt bestämmelsen ska den dömde delta i utarbetandet av en preciserad plan för strafftiden samt ge övervakaren eller biträdande övervakaren för verkställigheten av samhällspåföljden behövliga kontaktuppgifter samt uppgifter om sitt arbete och boende, sin utbildning och sina studier, sin ekonomiska situation och andra motsvarande omständigheter, samt information om förändringar i uppgifterna. Den övervakade ska hålla kontakt med sin övervakare eller biträdande övervakare i enlighet med planen för strafftiden och infinna sig vid övervakarmötena samt fullgöra sin verksamhetsskyldighet i enlighet med planen för strafftiden genom att arbeta eller delta i utbildning, rehabilitering, program, sammankomster eller annan motsvarande verksamhet som upprätthåller eller främjar handlingsförmågan och de sociala färdigheterna. Dessutom ska den övervakade upp-

föra sig sakligt under övervakarmöten och i situationer och under sammankomster som hänför sig till fullgörandet av verksamhetsskyldigheten samt utan dröjsmål underrätta Brottspåföljdsmyndigheten om ett hinder för närvaro vid ett övervakarmöte eller ett hinder för fullgörande av verksamhetsskyldigheten och om orsaken till detta, samt på begäran visa upp ett tillbörligt intyg eller en utredning i fråga om hindret, på det sätt som anges i planen för strafftiden. Den övervakade ska också iaktta också andra villkor i planen för strafftiden samt sådana förhållningsregler från övervakaren eller biträdande övervakaren som är nödvändiga för samhällspåföljdens verkställighet.

Förutom den dömdes ovannämnda allmänna skyldigheter föreskrivs i lagen om de särskilda skyldigheter som hänför sig till avtjänandet av respektive samhällspåföljd. Enligt 72 § får den dömde som frigetts villkorligt och står under övervakning inte vara påverkad av alkohol eller något annat berusningsmedel under övervakarmötena eller under den verksamhet eller de sammankomster som verkställigheten av övervakningen förutsätter. Om åklagaren bedömer att en del av reststraffet ska verkställas på grund av ett grovt brott mot skyldigheter, ska åklagaren utan dröjsmål framställa ett yrkande om det hos den tingsrätt som har behandlat brottmålet i första instans eller inom vars domkrets den dömde bor eller stadigvarande vistas. Om domstolen konstaterar att den dömde har brutit mot sina skyldigheter på ett grovt sätt och om det med hänsyn till den dömdes person och orsakerna till överträdelsen enligt en helhetsbedömning finns särskilda skäl till det, kan domstolen bestämma att minst fyra och högst 14 dagar av reststraffet ska verkställas.

I 73 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder föreskrivs också om möjlighet att ställa särskilda övervakningsvillkor i syfte att ordna läkemedelsbehandling och stöd för personer som gjort sig skyldiga till sexualbrott. Om den dömde underlåter att iaktta sådana villkor om läkemedelsbehandling eller annan behandling och stöd som har antecknats i planen för strafftiden, ska Brottspåföljdsmyndigheten skriftligen uppmana den dömde att iaktta planen för strafftiden. Om den dömde trots uppmaningen underlåter att iaktta de villkor om läkemedelsbehandling eller annan behandling och stöd som ingår i planen för strafftiden, eller avslutar läkemedelsbehandlingen, ska det som allmänt bestäms om brott mot övervakningsvillkoren iakttas.

Den arbetsgrupp som dryftat en minskning av allvarliga våldsbrott föreslog att metodurvalet när det gäller övervakning av villkorlig frihet skulle utvidgas på grundval av en riskbedömning. Arbetsgruppen övervägde ur olika synvinklar om villkorsurvalet borde utökas med elektronisk övervakning. Under diskussionerna konstaterades att elektronisk övervakning inte i sig uppmuntrar någon till ett liv utan brott. Utökad elektronisk övervakning sågs också som en resursfråga. Å andra sidan antogs det att begränsningarna av rörelsefriheten och det faktum att myndigheterna känner till var den övervakade vistas förebygger vissa brott. Man såg det också som en lösning att ta in möjligheten till elektronisk övervakning i lagen så att den som friges ställs under sådan övervakning endast på strikta villkor. Detta villkor ansågs uppfyllas av till exempel en fånge som avtjänar ett straff på viss tid och för vilken återfallsrisken i allvarligt våld konstaterats vara mycket hög, men som ändå inte uppfyller villkoren för uppskov med den villkorliga friheten. Det ansågs vara sällsyntare att en livstidsfånge som ska friges ställs under elektronisk övervakning, eftersom en hög återfallsrisk i principen borde förhindra frigivningen av en livstidsfånge.

Arbetsgruppen föreslog att lagen skulle utökas med en ny bestämmelse som handlar om särskilda övervakningsvillkor. Till dem skulle höra frihet från rusmedel även annars än under övervakarmötena samt villkor rörande vistelseorten och mobilitet. Den övervakade skulle också kunna åläggas att använda medicinering som stödjer frihet från rusmedel och som behövs för att förebygga återfall i brott eller förbjudas att använda ett visst läkemedel. Särskilda

övervakningsvillkor ansågs kunna gälla även deltagande i missbrukarrehabilitering eller annan motsvarande verksamhet som stödjer den övervakades möjligheter till ett liv utan brott.

2.5 Internationella rekommendationer och praxis i övriga Norden och Europa

2.5.1 Bedömning av risken för våld i internationella rekommendationer

I Europarådets straffrättsliga kommitté (European Committee on Crime Problems, CDPC) har man de senaste åren ingående behandlat den problematik som hänför sig till återfallsbrottslighet och brottslingar som ska betraktas som farliga. År 2010 publicerade kommittén sin slutrapport om dömande av ”farliga” brottslingar och deras ställning inom fångvården (The sentencing, management and treatment of ’dangerous’ offenders, PC-CP (2010) 10 rev 5). I en promemoria som publicerades i januari 2010 (Dangerousness and risk a discussion paper prepared for the council for penological cooperation) dryftar man åter synpunkter i anslutning till bedömningen av farlighet.

Uttrycket farlig brottsling kopplar på ett problematiskt sätt under ett enda begrepp samman en grupp människor beträffande vilka bedömningsresultaten, behoven under strafftiden, säkerhetskraven, de synpunkter som ska beaktas när frigivningen förbereds och stödåtgärderna efter frigivningen skiljer sig från varandra på individuella grunder. Att farligheten sätts inom citationstecken berättar om kommitténs vilja att ifrågasätta begreppet farlighet sådant det används allmänt. Kommittén anser att bedömning av risken för våld är ett klart användbarare begrepp än bedömning av farligheten. I synnerhet ”farlig fånge” är ett diffust begrepp som kan ges många olika tolkningen och därför borde man avstå från det.

När man talar om risker är det väsentligt att skilja mellan sannolikheten för återfallsrisk och den eventuella nya gärningens allvarlighet. Problemet är att man inte på ett tillförlitligt sätt kan förutsäga risken för våld efter frigivningen utifrån brottslingens beteende under fängelsetiden. Riskbedömningar lämpar sig i allmänhet bättre för att påvisa förändringar på gruppnivå. Det är problematiskt med tanke på den dömdes rättsskydd om straffets längd är beroende av riskbedömningar. I Europarådets rapport betonas att det också är en utmanande etisk fråga att övergå från att bestraffa den brottsliga gärningen till att förebygga återfallsbrottslighet.

Registeruppgifter som berättar om händelser under fängelsetiden, såsom disciplinförseelser, anses också vara övervärderade i informativt hänseende. Beteendet under fängelsetiden kan vara en dålig indikation på hur personen i fråga kommer att bete sig utanför fängelset efter frigivningen. Därför borde uppmärksamhet fästas vid den risk som attityderna och beteendet hos en person som gjort sig skyldig till våldsbrott utgör i förhållande till tryggheten i samhället efter frigivningen. De fackmänniskor som gör riskbedömningarna måste också vara utbildade för uppgiften och medvetna om de metoder som används vid bedömningen samt om bedömningens styrkor och svagheter när man bedömer den individuella risken. Då bör till exempel metoder som utvecklats för att förutsäga den genomsnittliga sannolikheten för återfall inom en persongrupp inte användas för att bedöma en persons individuella risk.

Europarådets ministerkommitté har 2014 meddelat en rekommendation om farliga brottslingar (Recommendation CM/Rec(2014)3 of the Committee of Ministers to member States concerning dangerous offenders). Enligt rekommendationen borde bland annat de riskbedömningsmetoder och kontrollverktyg som används vara effektiva och brottslingens särskilda behov i anslutning till återfallsrisken borde bedömas regelbundet av personer som fått bedömningsutbildning. En persons individuella behov borde möta utgångspunkterna för planeringen av strafftiden och förhållandena under fängelsetiden. Planerna för strafftiden borde också vara realistiska och det borde vara möjligt för personen i fråga att nå målen i dem. Brottslingen borde förstå de förväntningar som ställs på honom eller henne i och med målen för strafftiden samt

syftet med sysselsättning och interventioner. På grund av planen borde också effektivt multiprofessionellt informationsutbyte, dialog, samarbete och åtgärder mellan de myndigheter som ansvarar för verkställigheten och social- och hälsovårdsmyndigheterna främjas.

2.5.2 Sverige

I Sverige används riskbedömningsmetoder som är godkända av Rättsmedicinalverket. Risken för våld bedöms bland annat med metoderna Violence Risk Appraisal (VRAG), Sexual Violence Risk-20 (SVR-20) och Spousal Assault Risk Assessment (SARA-V3). Det finns inga lagbestämmelser om våldsbedömningar utan domstolen låter utföra en bedömning på grundval av en behovsbedömning som görs utifrån straffregistret och andra omständigheter. Metoderna används i samband med häktning och hänvisning till rättspsykiatrisk vård samt när ett fängelsestraff på livstid omvandlas till ett fängelsestraff på viss tid. Bedömningsresultaten används också i kriminalvårdens verksamhet medan straffet verkställs. Bedömningsresultat som förutsäger risken för återfallsbrottslighet har betydelse endast när domstolen beslutar om häktning. Exempelvis villkorlig frigivningen kan inte skjutas fram på grund av bedömd återfallsrisk.

I Sverige avtjänar de som dömts till fängelsestraff vanligtvis två tredjedelar (2/3) av sitt fängelsestraff innan det finns möjlighet till villkorlig frigivning. Villkorlig frigivning baserar sig på frivårdens prövning. Villkorlig frigivning kan skjutas fram av särskilda skäl, dock högst sex månader åt gången.

Den som blivit villkorligt frigiven kan alltid enligt behov förordnas en övervakare antingen i början av eller under den villkorliga friheten. De som friges efter långa fängelsestraff ställs i regel under övervakning vid villkorlig frihet. Vid kortare straff avgörs övervakningsbehovet av den uppskattade risken för att personen i fråga återfaller i brott. Beslut om övervakning fattas av frivården som också ser till att en övervakare förordnas. Övervakningsvillkoren kan hänföra sig till den dömdes vistelseort eller bostad, anställningsförhållande eller annan förvärvsverksamhet eller utbildning, medicinsk vård, missbrukarrehabilitering eller annan vård.

Den som är villkorligt frigiven har lagstadgad omsorgsplikt, och ska enligt sin förmåga försöka försörja sig själv och iaktta övervakningsvillkoren. Den övervakade ska till exempel anmäla sig hos frivården på de tider som framgår av villkoren. Om en villkorligt frigiven har ålagts att betala skadestånd, kan det också bestämmas inom vilken tid och på vilket sätt skadeståndsskyldigheten ska fullgöras. I detta sammanhang beaktas personens ekonomiska situation och andra omständigheter som kan påverka samhällsanpassningen.

En villkorligt frigiven kan också åläggas särskilda övervakningsvillkor, om det finns orsak att anta att sådana behövs för att klara av samhällsanpassningen. Villkoren kan gälla den villkorligt frigivnas vistelseort eller bostad under en tid på högst ett år, anställningsförhållande, annan förvärvsverksamhet eller utbildning, hälsovård, missbrukarvård eller annan vård eller vård utom sjukhus eller någon annan motsvarande institution. Om den som är villkorligt frigiven får hälsovård, kan han eller hon också åläggas att lämna blod-, urin-, saliv-, svett- eller hårprov för att säkerställa att han eller hon inte är påverkad av alkohol eller något annat beroendeframkallande ämne.

Övervakningen kan upphöra redan innan prövotiden går ut, om personens återfallsrisk bedöms ha minskat på grund av bland annat personens beteende.

2.5.3 Norge

Den norska kriminalomsorgen använder inga särskilda bedömningsmetoder för att bedöma våldsrisken i fråga om en person. Bedömningen av våldsrisken är en del av den övergripande

bedömningen av återfallsrisken. I Norge kan villkorlig frigivning i regel komma i fråga när fången avtjänat två tredjedelar (2/3) av sitt fängelsestraff, dock minst 60 dagar. I undantagsfall är villkorlig frigivning möjlig när fången avtjänat hälften (1/2) av straffet, om särskilda skäl talar för tidigare villkorlig frigivning.

Utgångspunkten är att riskbedömningen av sannolikheten för återfall i brott görs på objektiva grunder. Då bedömer man bland annat personens tidigare brottslighet och beteende under fängelsetiden samt sociala beteende och risken för rusmedelsmissbruk. Av betydelse är det brott som personen anses ha gjort sig skyldig till, eventuella tidigare domar liksom den dömdes beteende och hur det har utvecklats under verkställigheten. Dessutom beaktas eventuella överträdelser av villkor för villkorlig frigivning i samband med tidigare domar eller nya brott som begåtts under prövotider.

Beslutet om villkorlig frigivning av en person fattas av den norska kriminalomsorgen utifrån en helhetsprövning av det enskilda fallet. Vid prövningen fästs uppmärksamhet vid sannolikheten för återfall i brott under prövotiden. I Norge har det inte förskrivits om några särskilda övervakningsvillkor för personer med hög återfallsrisk. Domstolen kan vid behov ställa som villkor för villkorlig frigivning att fången vid på förhand överenskomna tidpunkter deltar i möten som ordnas av kriminalomsorgen eller andra aktörer. Det kan krävas att den övervakade inte är berusad under mötena. Det kan också ställas villkor som gäller bostaden. Det kan vidare förutsättas att personen deltar i vård eller avhåller sig från att träffa vissa personer.

Den som är villkorligt frigiven och som av oaktsamhet eller uppsåtligen bryter mot övervakningsvillkoren kan åläggas att infinna sig till ett möte hos kriminalomsorgen. Avsikten är att få den frigivne att förstå övervakningsvillkorens betydelse. Om det anses nödvändigt för att undvika nya förseelser kan kriminalomsorgen förbjuda användningen av rusmedel eller ålägga skyldighet att anmäla sig hos polisen eller kriminalomsorgen. Om den villkorligt frigivna bryter mot villkoren på nytt, kan kriminalomsorgen kräva att domstolen omvandlar reststraffet eller en del av det till ovillkorligt fängelse.

2.5.4 Estland

Brottslingar genomgår en riskbedömning, men i Estland används inga särskilda metoder som utvecklats för att bedöma våldsrisken. Däremot genomgår sexualbrottslingar en särskild riskbedömning. Bedömningen görs i början av strafftiden och före den villkorliga frigivningen. Den inledande riskbedömningen görs inom två veckor efter beslutet att placera brottslingen i fängelse. Det är fråga om en så kallad kriminogen riskbedömning, vars syfte är att påvisa risken för att personen gör sig skyldig till brott. Saker som bedöms är bland annat fångens benägenhet till brottsligt beteende, hälsa och mentalt tillstånd, tankesätt och beteende, attityder samt personens farlighet.

Riskbedömningen är av betydelse när man prövar om en person ska friges villkorligt. Fängelset ska ge domstolen uppgifter om fången och fängelsets bedömning av sannolikheten för att personen återfaller i brott. I detta sammanhang bedömer man också fångens farlighet och uttalar sig om huruvida fången borde friges villkorligt. I bedömningen ska även ingå övervakarens åsikt om längden på övervakningen av den villkorliga friheten, övervakningsbehovet samt eventuella särskilda skyldigheter och längden på dem. Bedömningen ska också innefatta fångens samtycke till elektronisk övervakning. En myndighetsföreskrift innehåller närmare bestämmelser om innehållet i riskbedömningen av den som friges villkorligt.

I lagen anges inga särskilda övervakningsvillkor för personer beträffande vilka risken för nya våldsbrott bedöms vara hög. På dessa personer kan man dock tillämpa de i strafflagen avsedda tilläggsskyldigheter under övervakningen som domstolen beslutar om. Tilläggsskyldigheter

som avses i lagen är skyldighet att avhjälpa den skada som brottet orsakat inom den av domstolen utsatta tiden, att avhålla sig från att använda eller inneha alkohol eller att använda narkotika eller psykotropa ämnen, att avhålla sig från att äga, bära eller använda vapen, att söka arbete, att söka sig till allmänbildande eller yrkesförberedande utbildning inom den tid som domstolen anger, att delta i angiven vård, om brottslingen tidigare har samtyckt till sådan vård, att sköta sina försörjningsförpliktelser, att avhålla sig från att vistas på geografiska områden eller hålla kontakt med personer som domstolen angett, att delta i sociala program, att delta i elektronisk övervakning, om brottslingen tidigare har samtyckt till sådan övervakning och att samtycka till övervakning av frihet från rusmedel med hjälp av elektronisk anordning, om brottslingen tidigare har samtyckt till sådan övervakning.

I lagen om övervakning av villkorlig frihet föreskrivs om en genomförandeplan och regelbunden rapportering om den. Övervakarens uppgift är att bedöma risken för att den som friges villkorligt gör sig skyldig till nya brott och att utarbeta en övervakningsplan, där man beaktar de skyldigheter som specificerats i frigivningsdomen. Övervakaren ska bedöma risken för att den frigivna gör sig skyldig till brott under den villkorliga friheten åtminstone en gång om året. I detta sammanhang meddelas också viktiga påpekanden i anslutning till genomförandet av planen och ändras planen vid behov. Planerna och ändringarna i dem överlämnas på begäran till domstolen.

Under den villkorliga friheten ska övervakaren regelbundet, åtminstone var sjätte månad, rapportera om sådana villkorligt frigivna beträffande vilka risk för återfall i brott har bedömts vara hög. I rapporten intas en bedömning av hur den villkorliga frigivningen fungerar, ett sammandrag av verkställigheten av dem samt genomförandet av övervakningsplanen och ändringar i den. Rapporten överlämnas på begäran till domstolen.

Om brottslingen bryter mot övervakningsvillkoren eller underlåter att iaktta skyldigheter som ålagts honom eller henne under övervakningstiden eller begår en förseelse som påminner om sitt brott, kan övervakaren ge personen en skriftlig varning. Av samma orsaker kan domstolen påföra tilläggsskyldigheter under övervakningstiden eller förlänga övervakningen till prövotidens slut. Elektronisk övervakning är en tilläggsskyldighet som kan påföras även mot brottslingens vilja.

2.6 Bedömning av nuläget

En klar majoritet av de personer som avtjänar fängelsestraff är dömda för våldsbrott. Många fångar har också rusmedelsproblem och deras våldsamma beteende har inträffat när de varit påverkade av rusmedel. Sannolikheten för att återvända till fängelset har konstaterats stiga när antalet gånger de varit på anstalt ökar. Sannolikheten för återfall i brott är åter som högst veckorna och månaderna efter frigivningen från fängelset.

När det gäller riskbedömningar är det ändamålsenligare att tala om bedömning av risken för våld i stället för att förutsäga en persons farlighet. De faktorer som påverkar personers återfallsbrottslighet bedöms redan nu systematiskt, särskilt i fråga om sådana fångar för vilka det utarbetas en plan för strafftiden som baserar sig på risk- och behovsbedömning. I ljuset av dagens kunskap kan även tämligen tillförlitliga bedömningsmetoder användas som hjälp vid bedömningen av risken för våld, och de uppgifter som samlas in när metoderna används motsvarar delvis de uppgifter som samlas in i samband med risk- och våldsbedömningen. När planerna för strafftiden används korrekt och baserar sig på information från fången själv samt annan tillgänglig information om honom eller henne är det möjligt att effektivisera dem i fråga om personer som gjort sig skyldiga till mord, dråp eller försök till mord samt som återfallit i vålds- eller sexualbrott genom att utnyttja strukturerade bedömningsmetoder. Strukturerade bedömningsmetoder borde kunna användas tillsammans med annan tillgänglig information om

fången redan i början av strafftiden, eftersom de producerar viktig information för planering av verksamheten under uppföljningstiden.

Ibruktagande av metoderna förutsätter dock att det föreskrivs om rätt att få uppgifter i den lagstiftning som gäller olika myndigheter. I samband med de lagändringar som bereds vid justitieministeriet med tanke på ibruktagandet av Brottspåföljdsmyndighetens nya klientdatasystem Roti torde man också utreda möjligheterna och behoven av att se över fängelselagens bestämmelser om planering av strafftiden så att de identifierar den bedömning som ska göras av en person, synpunkter i anslutning till genomförandet av bedömningarna och Brottspåföljdsmyndighetens, som den som ansvarar för verkställigheten, behov av att få uppgifter för att göra bedömningar i samband med den planering av strafftiden som görs i början av verkställigheten.

Avsikten är att det nya klientdatasystemet ROTI, som utvecklas som bäst vid Brottspåföljdsmyndigheten, ska tas i bruk våren 2020. Utvecklandet av Roti-systemet har styrts av ett stärkt bedömande och planmässigt grepp om arbetet. Syftet med systemet är att möjliggöra ett planmässigt och bedömande arbetsgrepp över enhetsgränserna, varvid ett tillvägagångssätt baserat på fortlöpande bedömning kan utgöra kärna i brottspåföljdsbranschens klientarbete. Systemet kommer att styra användarna att göra ett sammandrag av situationen för den som avtjänar en samhällspåföljd och bedöma hur målen uppnås åtminstone med fyra månaders mellanrum. Verkställigheten av domar som följer på varandra bildar ett kontinuum i systemet, varvid arbetet med den dömda baserar sig på information som samlats under tidigare straffperioder.

Även bedömningsmetoderna som gäller fångars återfallsrisk förs in i Roti-systemet och i systemet är det möjligt att knyta dem till anvisningar om varje fråga eller tema för den som gör bedömningen. Roti-systemet styr användaren att utarbeta en grundläggande bedömning för alla fångar, och dessutom har den som gör bedömningen tillgång till preciserade bedömningsmetoder när planen utarbetas eller uppdateras enligt brottslingens individuella behov. I Roti-systemet har man också beaktat de krav som ställs på behandlingen av känsliga uppgifter. Med systemets inbyggda behörighetsrollverktyg kan man ange olika läs-, skapar-, skriv- och makuleringsrättigheter. Med hjälp av behörigheter kan man till exempel begränsa omfattningen av den information som användaren ser.

Målen i planen för strafftiden sätts utifrån de faktorer som underhåller personens individuella behov och brottsliga beteende och målen styr innehållet i den sysselsättning som ordnas för personen i fängelset. Planen för strafftiden ska utarbetas i samarbete med fången och hans eller hennes önskemål och åsikter ska beaktas i den. Vikten av samarbete med Enheten för hälso- och sjukvård för fångar under fängelsetiden har accentuerats. Meningsfull och ändamålsenlig sysselsättning ökar fångens egen motivation att delta och främja målen i planen för strafftiden. Brottspåföljdsmyndigheten använder olika systematiska och strukturerade program och andra arbetsmodeller som stödjer ett liv utan brott. Arbetet med vålds- och sexualbrottslingar behöver dock vidareutvecklas och utökas så att olika former av sysselsättning som avses i de individuella planerna för strafftiden erbjuds i de fängelser där de placeras under strafftiden.

Fångar som avtjänar fängelse på livstid ställs vid villkorlig frihet under övervakning direkt för den prövotid och det reststraff på tre år som anges i 2 c kap. 13 § 2 mom. i strafflagen. För dem utarbetas också en bedömning av risken för våld för domstolsbehandlingen av den villkorliga frigivningen. Enligt de nuvarande bestämmelserna ställs åter en fånge som friges efter ett fängelsestraff på viss tid vid villkorlig frihet under övervakning mekaniskt enligt den återstående prövotiden, brottslingens ålder eller brottslingens önskemål. Enligt de statistikuppgifter som erhållits för propositionen ställdes under övervakning enligt de nu gällande villkoren en fjärdedel av dem som avtjänar en dom för våldsbrott nu och tidigare och endast cirka hälf-

ten av dem som gjort sig skyldiga till grova våldsbrott såsom grov misshandel och försök till dråp.

Övervakningen av villkorlig frihet är en kombination av stöd och kontroll och under den är det möjligt att fortsätta arbeta planmässigt så att sannolikheten för återfall i brott minskar ytterligare. När sådana som gjort sig skyldiga till mord, dråp eller försök till mord och som återfallit i vålds- eller sexualbrott ställs under övervakning utifrån den risk för våld som bedömts under strafftiden och i samband med frigivningen ökar myndigheternas möjligheter att stödja brottslingen och å andra sidan styra skyldigheterna i form av övervakarmöten efter frigivningen. Övervakningstiderna kunde vara kortare än ett år och förutsätta intensivare arbete tillsammans med den övervakade.

Effektiviserad planering av strafftiden genom systematisk bedömning av risken för våld, mera sysselsättning under fängelsetiden samt framgångsrik övervakning av villkorlig frihet förutsätter planmässigt och systematiskt samarbete mellan aktörerna inom verkställighetsmyndigheten såsom bedömningscentrumen, fängelserna och byråerna för samhällspåföljder. Under fängelsestraffet spelar de planer för strafftiden som utarbetas vid olika ”etappmål” en viktig roll vid övergången mot öppnare förhållanden. Bedömning och uppföljning av risken för våld samt åtgärder som påverkar fångens återfallsrisk och som ordnats under fängelsetiden och den villkorliga friheten bör bilda kontinuum, där man identifierar fångens individuella behov av service i början av, under och efter straffet.

Dessutom bör ändamålsenliga kontinuum underhållas och hänvisning till service tryggas systematiskt i samarbete med aktörer utanför fängelset, såsom de kommunala social- och hälsovårdsmyndigheterna samt andra behövliga aktörer. Andra aktörer som är viktiga för att minska återfallsbrottsligheten är aktörer inom tredje sektorn samt den dömdes närstående och familjemedlemmar.

De särskilda övervakningsvillkor som Vakava-arbetsgruppen föreslog i sitt betänkande i anslutning till frihet från rusmedel och läkemedelsbehandling som stödjer den eller förbud mot att använda ett visst läkemedel, deltagande i missbrukarrehabilitering eller annan motsvarande verksamhet som stödjer ett liv utan brott för den övervakade eller elektronisk övervakning föreslås inte bli intagna i lagstiftningen i detta sammanhang.

Med beaktande av övervakningens föreskrivna karaktär av övervakarmöten av engångsnatur som ordnas varje vecka eller några gånger per månad kräver en ändamålsenligt elektronisk övervakning dygnet runt noggrannare utredning. Användningsförbud för läkemedel betraktades som problematiskt i remissyttrandena om betänkandet med tanke på de övervakades tillgång till likvärdig vård och läkarnas läkemedelsförskrivningsrätt. Skyldighet att använda ett visst läkemedel och deltagande i rusmedelsrehabilitering har åter ansetts kräva den övervakades samtycke. När man ytterligare beaktar att för närvarande är påföljden för överträdelse av skyldigheterna under villkorlig övervakning 4-14 dagar verkställighet i fängelse, måste innehållet i de särskilda övervakningsvillkoren och deras ändamålsenlighet utredas närmare i förhållande till den bestämmelsehelhet som hänför sig till övervakningen av villkorlig frihet.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

3.1 Målsättning

Propositionens mål är att minska sannolikheten för att sådana som gjort sig skyldiga till mord, dråp eller försök till mord samt sådana som återfallit i vålds- eller sexualbrott gör sig skyldiga till nya våldsbrott genom att effektivisera det planmässiga arbetet under strafftiden, ordnandet

av sysselsättning som motsvarar fångens individuella behov under strafftiden samt de stöd- och övervakningsåtgärder som erbjuds under villkorlig frihet.

Strävan med övervakningen av villkorlig frihet är att förbättra den frigivna personens förutsättningar att leva ett liv utan brott. Propositionens mål är att säkerställa att av dem som gjort sig skyldiga till vålds- eller sexualbrott ställs i synnerhet sådana under övervakning vid villkorlig frihet beträffande vilka risken till ett nytt liknande brott bedöms vara hög. Genom propositionen försöker man också säkerställa tillgång till nödvändiga uppgifter om personens hälsotillstånd när bedömningar utarbetas i detta syfte.

3.2 De viktigaste förslagen

3.2.1 Bedömning av våldsrisken

Det föreslås att bedömningen av risken för våld hos sådana som återfallit i vålds- eller sexualbrott samt sådana som första gången dömts för mord, dråp eller försök till mord ska effektiviseras. Det föreslås att risk- och behovsbedömning görs systematiskt i samband med planeringen av strafftiden för de personer som hör till målgruppen. I den plan för strafftiden som utarbetas på grundval av risk- och behovsbedömning förutsägs inte bara sysselsättningen under fängelsetiden utan också behovet av en bedömning av risken för våld på grund av förhöjd risk före villkorlig frigivning.

Det anges inte på lagnivå hur riskbedömningen borde göras. Historical Clinical Risk -20:V3 (HCR20:V3) har konstaterats vara en nyttig och tämligen förutsägbar bedömningsmetod. Det föreslås att användningen av HCR20:V3, som utvecklats för att bedöma risken för våld, utökas vid bedömningen av risken för våld hos målgruppen i synnerhet i slutfasen av straffet när man överväger behovet av övervakning vid villkorlig frihet. På motsvarande sätt föreslås att en STATIC2002R-bedömning av sexualbrottslingar görs när man bedömer sannolikheten för att fångarna i målgruppen ska återfalla i sexualbrott.

Med avseende på målgruppens rättsskydd vore det viktigt att utnyttja strukturerade bedömningsmetoder som definierats enhetligt vid Brottspåföljdsmyndigheten. När det gäller de använda metoderna bör man dock beakta att bedömningsmetoden utgör en informationskälla när risken i fråga om en person bedöms. Bedömningen borde basera sig på mångsidig datainsamling och intervjuer som beaktar fångens individuella förhållanden samt annan expertis.

3.2.2 Rätt till hälsouppgifter

Bedömningsmetoden HCR20:V3 innefattar en klinisk del och för bedömningen behövs den bedömdes hälsouppgifter. De helheter som bedöms innehåller bland annat uppgifter om personens användning av rusmedel, symptom på allvarlig mental störning, personlighetsstörningar, traumatiska upplevelser, instabilitet och till exempel vårdacceptans och vårdrespons. Om personen har genomgått en undersökning sinnestillståndet i samband med domstolsbehandlingen av ett brottmål, fås uppgifterna ur utlåtandet om sinnestillståndet. Om ingen undersökning har gjorts behövs uppgifter för bedömningen från Enheten för hälso- och sjukvård för fångar eller anordnare av hälsotjänster utanför fängelset.

Ibruktagande av metoder som använts för att bedöma risken för våld förutsätter att rätt att få uppgifter fogas till 6 § i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar. Det bör föreskrivas om rätt för direktören för ett bedömningscentrum eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av direktören att få sådana uppgifter om en fånges hälsotillstånd och vård som är nödvändiga för bedömning av risken för våldsbrott i samband med ställande under övervakning. Även den fängelsedirektör som beslutar om ställande under över-

vakning vid villkorlig frihet bör ha tillgång till uppgifterna. Dessutom behöver de anställda vid byråerna för samhällspåföljder som ansvarar för övervakningen vid villkorlig frigivning uppgifter om slutsatserna i våldsbedömningen i fråga.

På motsvarande sätt bör det också föreskrivas om rätt för Enheten för hälso- och sjukvård för gångar att få uppgifter av verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård och av andra myndigheter i detta syfte genom att ett omnämnande av saken fogas till 7 § i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar.

3.2.3 Sysselsättning under fängelsetiden

Sexualbrottslingar överförs redan nu på grundval av den bedömda risknivån och strafftidens längd till ett sådant fängelse där programmet Uusi suunta eller STOP-programmet i gruppform ordnas. Hänvisningen av dem som är dömda för sexualbrott till sysselsättning har beskrivits som regelbunden och rutinerna stödjer på ett bra sätt uppnåendet av målen för planen för strafftiden. Det föreslås att den regelbundna hänvisningen till ändamålsenlig sysselsättning som minskar återfallsbrottsligheten effektiviseras även i fråga om personer som gjort sig skyldiga till våldsbrott.

Inom den strafftida rehabiliteringen för vålds- eller sexualbrottslingar med hög risk för återfall borde det bedrivas riktat, systematiskt och strukturerat arbete för att minska återfallsrisken. Arbetet ska ske i individ- eller gruppform, och det måste skapas ett klart kontinuum för tiden efter fängelset, då rehabiliteringsarbetet också borde fortsätta. Vid valet av arbetsform borde man beakta klientens motiveringsnivå och andra individuella faktorer. Arbetsformens innehåll borde inriktas på de viktigaste återfallsfaktorerna i tankesättet och beteendet när det gäller ovannämnda risker.

Programverksamhet och missbrukarrehabilitering ska fortfarande spela en viktig och väsentlig roll i sysselsättning som ordnas på grundval av återfallsrisken för dem som gjort sig skyldiga till allvarligt våld. Hänvisningen till sysselsättning ska dock i första hand basera sig på fångens motivation, förhållanden och individuella behov. Fångar som inte deltar i sysselsättning av egen vilja bör inte ställas utanför sysselsättningen utan personalen bör motivera dem att främja målen i planen för strafftiden.

3.2.4 Övervakning av villkorlig frihet

Det föreslås att användningsområdet för övervakning av villkorlig frihet utvidgas på grundval av riskbedömning i fråga om de fångar som hör till målgruppen. Bestämmelser om det nya villkoret för ställande under övervakning föreslås i 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder så att till 1 mom. fogas två nya punkter. Med stöd av 5 punkten ska det vara möjligt att ställa dem som första gången avtjänar fängelsestraff för mord, dråp eller försök till mord under övervakning. Enligt den nya 6 punkten som föreslås i momentet ska det också vara möjligt att ställa en återfallsbrottsling som avtjänar ett fängelsestraff för ett vålds- eller sexualbrott och som tidigare dömts till fängelsestraff för ett liknande brott under övervakning. Villkoret för ställande under övervakning enligt bägge punkterna är att risken för att personerna i fråga ska göra sig skyldiga till ett nytt vålds- eller sexualbrott bedöms vara stor.

Vid bedömningarna används de bedömningsmetoder som har beskrivits ovan och andra uppgifter om fången samt om fångens situation och brottslighet. Den övervakningstid som bestäms enligt den nya grunden kan bli jämförelsevis kort för vissa övervakade.

I lagen identifieras dömda som är i behov av särskilt stöd och särskild övervakning och som kan åläggas högst 30 timmar uppgifter och program som ingår i övervakningen per månad. De som återfaller i allvarliga vålds- eller sexualbrott kan ofta hänföras till denna målgrupp som är i behov av särskilt stöd och särskild övervakning. Det är möjligt att planera övervakarmötenas innehåll och intensitet individuellt och på det sätt som den övervakades situation förutsätter under övervakningstiden.

De planer för strafftiden som utarbetas i olika faser borde utarbetas med tanke på senare villkorlig frigivning så att bedömningen av risken för våld eller sexualbrott, sysselsättningen under fängelsetiden och innehållet i övervakningen vid villkorlig frihet bildar en helhet som planerats tillsammans med den dömde. Särskild uppmärksamhet borde också fästas vid sysselsättningen under övervakarmötena. Det vore bra om den övervakade till exempel kunde fortsätta att träna färdigheter som han eller hon börjat med och lärt sig under fångenskapen tillsammans med övervakaren eller företrädare för personal som tidigare arbetat med honom eller henne i fängelset.

Det vore också viktigt att tillgången till missbrukarservice och andra stödåtgärder tryggas under övervakningen. I praktiken förutsätter detta att planen för strafftiden och individualiserade stödåtgärder samordnas med social- och hälsotjänster som hemkommunen erbjuder på det sätt som avses i lagarna som gäller verkställighet av samhällspåföljder och andra myndigheters verksamhet.

4 Propositionens konsekvenser

4.1 Ekonomiska konsekvenser

Effektiviserad bedömning av risken för våld eller sexualbrott förutsätter resurser för Brottspåföljdsmyndighetens bedömningscentrum. Det behövs mera resurser för att göra fullständiga risk- och behovsbedömningar av målgruppen och aktivt följa genomförandet av planerna för strafftiden. Förslaget att utvidga bedömningen av risken för våld med hjälp av särskilda bedömningsmetoder till åtminstone sådana som första gången gjort sig skyldiga till mord, dråp eller försök till mord och sådana som återfaller i vålds- eller sexualbrott har en betydande kostnads- och personaleffekt. År 2017 frigavs 470 personer som dömts för vålds- eller sexualbrott nu och tidigare. Dessutom frigavs 16 personer som avtjänat fängelsestraff första gången för dråp och 11 personer som avtjänat fängelsestraff för försök till mord. Ungefär 20 % av målgruppen återfallsförbrytare skulle behöva genomgå bedömning av risken för våld med samma metoder som för livstidsfångar som friges. Enligt Psykiatriska sjukhuset för fångars och bedömningscentrumens erfarenhet bör man reservera 3–5 arbetsdagar för en bedömning av risken för våld. Detta betyder ett tillägg på sex årsverken till bedömningscentrumen, vilket innebär sammanlagt 289 560 euro per år.

Det föreslås att individuell bedömning av vålds- eller sexualbrottslingar och program och annan sysselsättning som påverkar återfallsbrottslighet och som erbjuds i enlighet med situationen utökas i fråga om fångar med hög eller medelhög risk för våld. Behovet av tilläggsresurser för program och sysselsättning gäller åtminstone fem fängelser, där personer som gjort sig skyldiga till allvarliga eller upprepade våldsbrott och beträffande vilka risken för våld är hög eller medelhög placeras. De personalresurser som behövs motsvarar åtminstone tre arbetstagare per fängelse. Detta betyder en ökning med sammanlagt 15 (à 48 260 euro) årsverken till fängelserna, dvs. sammanlagt 723 900 euro per år.

Det finns ingen exakt uppskattning av för hur många personer risken för återfall konstateras vara hög på grundval av våldsbedömningen och personens övriga förhållanden. Det behövs tilläggsresurser för att stärka arbetet vid Brottspåföljdsmyndighetens byråer för samhällspå-

följder. Målgruppen för ställande under övervakning uppskattas till sammanlagt 121 personer, även om största delen av dem som gjort sig skyldiga till mord, dråp och försök till mord ställs under övervakning redan nu på grund av det återstående reststraffets längd. År 2017 var genomsnittspriset för verkställigheten av övervakning vid villkorlig frihet 2640 euro per övervakad. Ställandet under övervakning bedöms då orsaka Brottspåföljdsmyndigheten tilläggskostnader på 319 440 euro.

Med stöd av vad som anförts ovan orsakar propositionen Brottspåföljdsmyndigheten tilläggskostnader på sammanlagt 1 332 900 euro per år. De kostnader som propositionen medför täcks inom ramarna för de anslag och årsverken som ingår i rambesluten för statsfinanserna och i statsbudgeten. I ramarna för statsfinanserna har anslagsökningen till följd av propositionen beaktats i form av utgifter på 0,67 miljoner euro 2019 och 1,34 miljoner euro per från och med 2020 under moment 25.40.01 Brottspåföljdsmyndighetens omkostnader.

Den föreslagna lagstiftningen kan dock anses skärpa påföljdssystemet, så regleringen kan tillämpas först på brott som begåtts efter lagens ikraftträdande. Eftersom lagen träder i kraft tidigast våren 2019, torde anslagsbehovet 2019 bli mindre än beräknat.

4.2 Konsekvenser för myndigheterna

Genom att ta i bruk de föreslagna bedömningsmetoderna har konsekvenser för verksamheten vid Enheten för hälso- och sjukvård för fångar som lyder under Institutet för hälsa och välfärd inom social- och hälsovårdsministeriets förvaltningsområde. Konsekvenserna hänför sig till utlämnande av de hälsouppgifter som används vid bedömningen och till begäran om uppgifter från hälso- och sjukvårdsaktörer utanför fängelset.

Brottspåföljdsmyndigheten ska enligt behov tillsammans med social- och hälsovårdsmyndigheten kartlägga den brottsmisstänktes levnadsförhållanden och behov av stödåtgärder under övervakningen vid villkorlig frihet. Verkställigheten av övervakningen samt stödåtgärder som främjar den dömdes livskontroll och avtjänande av straffet ska också samordnas. Det är inte fråga om nya uppgifter för hemkommunen utan om service som redan för närvarande med stöd av social- och hälsovårdslagarna tillkommer en kommuninvånare i villkorlig frihet.

En övervakad som underlåter att infinna sig till ett övervakarmöte eller ett motsvarande tillfälle utan att övervakaren eller biträdande övervakaren känner till någon godtagbar orsak, och det är sannolikt att han eller hon försöker undvika mötet, kan hämtas till följande möte som övervakaren eller den biträdande övervakaren bestämmer. I praktiken ska polisen ge handräckning för att hämtningen ska kunna genomföras, om inte hämtningsåtgärder måste betraktas som klart oändamålsenliga.

4.3 Samhälleliga konsekvenser

Syftet med förslaget är att minska sannolikheten för att sådana som gjort sig skyldiga till mord, dråp eller försök till mord och sådana om återfallit i vålds- eller sexualbrott ska göra sig skyldiga till nya brott genom att effektivisera det planmässiga arbetet under strafftiden, sådan sysselsättning under fängelsetiden som motsvarar fångens individuella behov och de stöd- och övervakningsåtgärder som erbjuds under villkorlig frihet. Strävan med propositionen är att öka säkerheten i samhället genom att minska återfallsbrottsligheten i anslutning till våldsbrott.

5 Beredningen av propositionen

5.1 Beredningsskeden och beredningsmaterial

I lagförslaget har beaktats betänkandet från 2012 av arbetsgruppen som dryftat en minskning av allvarliga våldsbrott och förslagen till ändringar i lagstiftningen i det samt remissyttrandena om det. De centrala ändringar som nu föreslås att beretts i samarbete med företrädare för Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet, bedömningscentrumen, fängelserna och byråerna för samhällspåföljder samt Enheten för hälso- och sjukvård för fångar våren 2018.

På grund av förslaget som gäller utlämnande av hälsouppgifter och dess uppskattade konsekvenser för myndigheternas verksamhet har man haft särskild kontakt med social- och hälsovårdsministeriet samt Institutet för hälsa och välfärd och Enheten för hälso- och sjukvård för fångar inom dess förvaltningsområde.

5.2 Remissyttrandena och hur de har beaktats

Det var möjligt att yttra sig om utkastet till proposition i tjänsten Utlåtande.fi under juli–augusti 2018. Yttrande begärdes av A-klinikstiftelsen, Riksdagens justitieombudsman, Helsingfors förvaltningsdomstol, Helsingfors hovrätt, HelsingforsMission/Aggredi, Tavastehus förvaltningsdomstol, Östra Finlands förvaltningsdomstol, Östra Finlands universitet, Centralkriminalpolisen, Kriminalvårdens stödstiftelse (Krits), Institutet för kriminologi och rättspolitik, Kommunförbundet, Rättspolitiska föreningen Demla, Uleåborgs tingsrätt, Polisstyrelsen, Brottspåföljdsmyndigheten, Sexpo, inrikesministeiret, social- och hälsovårdsministeriet, Finlands advokatförbund, Finlands juristförbund, Institutet för hälsa och välfärd, Domareförbundet, juridiska fakulteten vid Åbo universitet, Riksåklagarämbetet, finansministeriet, Egentliga Finlands tingsrätt och Vuolle Setlementti Oy.

I största delen av yttrandena understöddes propositionsutkastets mål att minska sannolikheten för att målgruppen gör sig skyldig till nya våldsbrott genom att effektivisera det planmässiga arbetet under strafftiden, ordnandet av sysselsättning som motsvarar fångens individuella behov under fängelsetiden samt de stöd- och övervakningsåtgärder som erbjuds under villkorlig frihet.

Enligt flera utlåtanden borde målgruppen för reformen preciseras särskilt vad gäller sådana som återfaller i vålds- eller sexualbrott. Preciseringar av målgruppen fogades till propositionens lagförslag och till den detaljerade motiveringen till bestämmelserna. En väsentlig sak med tanke på tillämpningen av lagförslaget var också påpekandet om den inbördes prioritetsordningen för grunderna för ställande under övervakning i 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder och om det tidigare liknande brott som förutsätts av återfallsförbrytare. Även dessa preciseringar fogades till bestämmelsens detaljmotivering.

I fråga om de ändringar som föreslås i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar utvidgades rätten för fängelsedirektören, som beslutar om ställande under övervakning, att i egenskap av beslutsfattare få information även om sådana uppgifter om hälsotillståndet som ingår i bedömningen av risken för våld. Dessutom förenhetligades rätten att få de uppgifter som behövs för att planera fångenskapen och övervakningen så att den motsvarar förfarandet i fråga om livstidsfångar i samma 6 § i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar.

I yttrandena föreslogs också att beslutanderätten i fråga om ställande under övervakning skulle ändras så att beslutet fattas av direktören för ett bedömningscentrum i stället för av fängelsedirektören som nu. Avsikten är att genomföra en helhetsgranskning av bestämmelserna om beslutanderätt i lagarna om verkställighet av påföljder i samband med beredningen av de lagändringar som måste göras på grund av Brottspåföljdsmyndighetens nya klientdatasystem Roti. I yttrandena uttrycktes också oro på grund av de missförhållanden som iakttagits i fråga om det planmässiga arbetet under strafftiden samt hänvisningen av fångar till verksamhet och tillräcklig sysselsättning i nuläget. I Brottspåföljdsmyndighetens yttrande betonades den utveckling

av personalens kompetens som propositionen förutsätter och å andra sidan säkerställandet av tillräckliga och rätta resurser. Propositionens kostnadseffekter för effektiviseringen av de uppgifter som redan i dag åligger den verkställande myndigheten samt för skötseln av nya uppgifter anses ha blivit beaktade på det sätt som beskrivs i avsnittet om ekonomiska konsekvenser.

I yttrandena påpekades också att det skulle vara ändamålsenligt att göra en systematisk riskbedömning med hjälp av bedömningsmetoder redan i början av strafftiden och inte först i samband med den beslutprövning som hänför sig till övervakningen av villkorlig frihet. I samband med de lagändringar som bereds vid justitieministeriet till följd av ibruktagandet av Brottspåföljdsmyndighetens nya klientdatasystem Roti utreds också möjligheterna och behoven att se över fängelselagens bestämmelser om planering av strafftiden så att de identifierar den bedömning som en person ska genomgå, synpunkter i anslutning till bedömningarna och Brottspåföljdsmyndighetens, som svarar för verkställigheten, behov av att få uppgifter för att kunna använda bedömningsmetoderna redan i början av strafftiden när man planerar målen och sysselsättningen under strafftiden.

Ett sammandrag har utarbetats över yttrandena.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslag

1.1 Lagen om verkställighet av samhällspåföljder

70 §. *Ställande under övervakning*. Enligt 70 § 1 mom. i lagen om verkställighet av samhällspåföljder ställs en fånge som friges villkorligt under övervakning för den tid prövotiden pågår, om prövotiden är längre än ett år, fången har begått brottet innan han eller hon fyllt 21 år eller fången själv begär det. Det är alltså fråga om lagenligt ställande under övervakning, där myndigheten saknar prövningsrätt utom i anslutning till avlägsnande ur landet, allvarlig sjukdom eller något annat särskilt skäl enligt 2 mom. Dessutom kan en fånge ställas under övervakning om fången har förbundit sig att iaktta villkoren för sådan läkemedelsbehandling och eventuellt tillhörande annan behandling och stöd som avses i 4 § i lagen om övervakad frihet på prov.

Det föreslås att bestämmelsen om ställande under övervakning utökas med nya 5 och 6 punkter, där det till skillnad från de gällande grunderna föreskrivs om grunder som baserar sig på myndighetens prövning. Enligt den nya 5 punkten kan en fånge som första gången avtjänar straff för mord, dråp eller försök till mord ställas under övervakning, om risken för att fången ska göra sig skyldig till ett nytt vålds- eller sexualbrott bedöms vara stor. Tillämpning av strafflagens grunder för lindring av straffskalan kan vara att sådana som är dömda för mord inte avtjänar livstidsstraff och därigenom inte omfattas av bedömning av risken för vård och övervakning vid villkorlig frihet.

Enligt den nya 6 punkten kan också en fånge som avtjänar ett fängelsestraff för vålds- eller sexualbrott och som tidigare dömts till fängelsestraff för ett liknande brott ställas under övervakning, om risken för att fången gör sig skyldig till ett nytt vålds- eller sexualbrott bedöms vara stor. Med uttrycket den som tidigare avtjänat ett straff för vålds- eller sexualbrott avses en återfallsförbrytare som tidigare har gjort sig skyldig till ett brott där våld använts mot en person. Med sådana brott avses i huvudsak brott mot liv och hälsa enligt 21 kap. i strafflagen, men det kan också bli fråga om andra brott som avses i strafflagen. Med sexualbrott avses åter brott som kränker en annan persons sexuella självbestämmanderätt och, om gärningen riktar sig mot ett barn, även barnets uppväxt och utveckling. Bestämmelser om sådana brott finns i huvudsak i 20 kap. i strafflagen.

För dem som återfallit i vålds- och sexualbrott är villkoret att personen tidigare dömts till ett fängelsestraff för en liknande gärning. Det kan också vara fråga om ett villkorligt fängelsestraff. Det väsentliga när man bedömer om den gärning som ledde till det tidigare fängelsestraffet var liknande är, liksom vid prövning som gäller ställande under övervakning överlag, en övergripande bedömning av sannolikheten för att personen på nytt gör sig skyldig till ett vålds- eller sexualbrott. Bedömningen innefattar således också uppgifter om personens tidigare brottslighet och arten av de brott som tillräknats personen och den tid som förflutit efter gärningarna.

De grunder som föreslås utgöra 5 och 6 punkten är primära i förhållande till andra grunder för ställande under övervakning i 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder när man prövar om målgruppen ska ställas under övervakning. Då börjar de som första gången dömts för mord, dråp eller försök till mord och de som återfallit i grova vålds- eller sexualbrott också omfattas av bedömningen av risken för vålds- eller sexualbrott. I vissa fall kan en riskbedömning visa sig ändamålsenlig även i fråga om återfallsförbrytare som upprepade gånger gjort sig skyldiga till normala gärningsformer av vålds- eller sexualbrott utifrån den risk- och behovsbedömning som gjorts i början av strafftiden och beteendet under fängelsetiden. De kan också bli ställda under övervakning med stöd av den nya 6 punkten.

När beslut fattas om ställande under övervakning är det fråga om en helhetsprövning där man ska beakta all tillgänglig individuell information om den frigivna fångens situation och förhållanden. Det är inte ändamålsenligt att föreskriva om den bedömningsmetod som ska användas i lagen, eftersom metoderna utvecklas fortlöpande.

Till exempel bedömningsmetoden HCR:V3 har ansetts vara ett systematiskt verktyg, med vars hjälp vissa på förhand angivna variabler bedöms. Bedömningen gäller statiska och dynamiska riskfaktorer i anslutning till det brottsliga beteendet, men också faktorer som skyddar från risker. Metoden producerar olika scenarier och en plan för hantering av eventuella risker. Bedömningen görs av en person som har fått utbildning i saken. Bedömningsmetoden fungerar som en informationskälla när man bedömer risken för att en person ska göra sig skyldig till ett nytt vålds- eller sexualbrott efter frigivningen. Andra omständigheter som ska beaktas vid prövningen av ställande under övervakning vid villkorlig frihet är till exempel arten av det eller de brott som nu och tidigare lett till fängelsestraff och, om det handlar om liknande brott, den dömdes övriga eventuella beteende under fängelsetiden eller annars, genomförandet av planen för strafftiden under fängelsetiden och förhållandena efter frigivningen. Bedömningen av risken för ett nytt vålds- eller sexualbrott baserar sig på objektivt godtagbara kriterier som styr myndighetens prövning.

Enligt 21 kap. 2 § 1 mom. i fängelselagen beslutar fängelsedirektören eller den tjänsteman som enligt arbetsordningen är ställföreträdare för direktören om ställande under övervakning enligt 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder. Enligt 70 § 2 mom. i den gällande lagen behöver fången trots det som föreskrivs i 1 mom. inte ställas under övervakning, om övervakningen med hänsyn till dess syfte är klart obehövlig på grund av att fången förväntas bli avlägsnad ur landet eller lider av en allvarlig sjukdom eller av andra särskild skäl. Bestämmelsen ska gälla även den grund för ställande under övervakning som föreslås nu.

Det är möjligt att begära omprövning av ett beslut om ställande under övervakning hos regiondirektören på det sätt som avses i 86 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder. Vidare är det möjligt att överklaga regiondirektörens beslut genom besvär hos förvaltningsdomstolen på det sätt som avses i 88 §. Dessa bestämmelser gäller också det nu föreslagna ställandet under övervakning.

1.2 Lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar

6 §. *Utlämnande av uppgifter ur patientregistret*. Till 6 § 1 mom. i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar fogas en 3 punkt, där möjligheten att lämna ut uppgifter i patientregister utvidgas till även sådana situationer där man behöver bedöma risken för att en person som gjort sig skyldig till ett allvarligt eller upprepade vålds- eller sexualbrott kommer att göra sig skyldig till motsvarande brott. Behovet av uppgifter hänför sig till förslaget till 70 § 1 mom. 5 och 6 punkten i lagen om verkställighet av samhällspåföljder, enligt vilket en fånge som dömts för mord, dråp eller försök till mord eller som avtjänar ett fängelsestraff för ett vålds- eller sexualbrott och som tidigare dömts till fängelsestraff för ett liknande brott kan ställas under övervakning vid villkorlig frihet, om risken för att fången ska göra sig skyldig till ett nytt vålds- eller sexualbrott har bedömts vara stor. Enheten för hälso- och sjukvård för fångar gör alltså inte den bedömning som avses här, utan lämnar de hälso- och sjukvårdsuppgifter som är nödvändiga för bedömningen till ett bedömningscentrum, som gör bedömningen. Enheten för hälso- och sjukvård för fångar har i egenskap av en verksamhetsenhet för hälso- och sjukvård bäst beredskap att bedöma vilka uppgifter som är nödvändiga för detta ändamål. Där känner man till både kraven på behandling av patientuppgifter och behovet av uppgifter för den nu aktuella bedömningsverksamheten.

Brottspåföljdsmyndigheten använder strukturerade metoder för att bedöma risken för att en person gör sig skyldig till vålds- eller sexualbrott, där man förutom en intervju med personen behöver uppgifter om bland annat personens användning av rusmedel, allvarliga symptom på mentala störningar, personlighetsstörningar, traumatiska upplevelser, instabilitet samt vårdacceptans och vårdrespons. Dessa uppgifter är sekretessbelagda med stöd av 13 § i lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992). Enligt den nämnda paragrafen får dessa uppgifter utlämnas för det nu aktuella ändamålet endast med skriftligt samtycke av den berörda personen eller med stöd av en uttrycklig bestämmelse i lag. Bedömning av risken för att en person gör sig skyldig till brott är sådan verksamhet där erhållandet av behövliga uppgifter inte kan vara beroende enbart av personens skriftliga samtycke. Sålunda förutsätter utlämnandet av de beskrivna uppgifterna till de tjänstemän vid Brottspåföljdsmyndigheten som gör dessa bedömningar en uttrycklig bestämmelse i lag. Även om erhållandet av uppgifter inte baserar sig på den bedömda personens skriftliga samtycke, görs bedömningsarbetet i nära samarbete med honom eller henne och bland annat underrättas han eller hon på behörigt sätt som användningen av patientuppgifter.

Eftersom det handlar om känsliga uppgifter och med tanke på arten av de slutsatser och bedömningar som baserar sig på dem vore det viktigt att uppgifter kan utlämnas till Brottspåföljdsmyndighetens tjänstemän i mycket begränsad utsträckning. Beslutet om utlämnande av uppgifter fattas av en läkare som ansvarar för hälso- och sjukvården för fångar vid Enheten för hälso- och sjukvård för fångar eller enligt läkarens instruktion av någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården. Villkoret för att lämna ut uppgifter ska vara att uppgifterna är nödvändiga för det ovan beskrivna ändamålet. Uppgifter får utlämnas endast till direktören för ett bedömningscentrum eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som direktören utsett. När direktören för ett bedömningscentrum prövar om en annan tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten ska få uppgifter ska direktören försäkra sig om att tjänstemannen i fråga har beredskap att utarbeta eller delta i utarbetandet av de aktuella utredningarna. Likaså ska direktören försäkra sig om att tjänstemannen känner till patientuppgifternas karaktär och kan behandla dem på det sätt som deras känslighet förutsätter.

Till 6 § 1 mom. fogas också en 4 punkt, enligt vilken till en fängelsedirektör eller en tjänsteman som enligt arbetsordningen är ställföreträdare för fängelsedirektören får lämnas sådana uppgifter om en fånges hälsotillstånd och vård som ingår i den bedömning av risken för återfall i vålds- eller sexualbrott som avses i 3 punkten som är nödvändiga vid beslut om att med stöd av 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder ställa fången under övervakning för den tid prövotiden pågår. Övervakning i anslutning till villkorlig frihet är en samhällspåföljd och begränsar personens frihet. När beslut fattas om saken ska beslutsfattaren ha tillgång till omständigheter som påverkar innehållet i avgörandet. I den mån som beaktande av risk för vålds- eller sexualbrott hänför sig till prövningen, är det nödvändigt att beslutsfattaren har möjlighet att i den omfattning som ärendet kräver få tillgång även till uppgifter om hälsotillstånd och vård för den person som ska friges. Även med stöd av denna punkt fattas beslutet om utlämnande av uppgifter av en läkare som svarar för hälso- och sjukvården för fångar eller enligt läkarens instruktion av någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården.

I den gällande lagen finns en möjlighet liknande de föreslagna att lämna ut uppgifter om risk för våld, självmord eller smittsam sjukdom eller andra motsvarande, sjukdomsrelaterade risker som gäller en fånge eller intagen i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten och som är nödvändiga för att skydda liv, hälsa eller säkerhet, för att säkerställa arbetarskyddet samt för planering och genomförande av verksamhet för en livstidsfånge samt för bedömning av risken för våld i anslutning till frigivningen. I anslutning till det sistnämnda föreslås det att till 6 § 1 mom. 5 punkten fogas möjlighet i anslutning till frigivning av livstidsfångar att utlämna ett utlåtande om slutsatserna av bedömningen av risken för våld även till direktören för byrån för samhällspåföljder. Enligt den gällande lagen får detta utlåtande utlämnas till direktören för ett

bedömningscentrum eller en fängelsedirektör. Frigivningen av en livstidsfånge är också förenad med planering och genomförande av övervakningen efter frigivningen. Direktören för byrån för samhällspåföljder spelar en central roll vid dessa åtgärder. Det är nödvändigt att utlåtandet om slutsatserna av våldsbedömningen av en livstidsfånge får lämnas även till direktören.

I 6 § 1 mom. 5 punkten föreslås att möjligheten att få uppgifter i fråga om farlighetsbedömningen stryks, eftersom vid förfarandet för frigivning av livstidsfångar används uttryckligen bedömning av risken för våld, inte farlighetsbedömning. En bestämmelse om farlighetsbedömning ingår i paragrafens gällande 4 mom., som nu blir 5 mom. Ändringen inverkar således inte på bedömningen i anslutning till frigivningen av livstidsfångar. Det föreslås att hänvisningen i 6 § 1 mom. 5 punkten till lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar ändras till lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar i enlighet med lagens nya namn. Lagens namn ändrades i samband med stiftandet av lagen som gäller kombinationsstraff genom lag 802/2017.

Det föreslås att till 6 § fogas ett nytt 4 mom., med stöd av vilket ett skriftligt utlåtande om slutsatserna av en bedömning av risken för återfall i vålds- eller sexualbrott får i samband med planering och genomförande av sådan verksamhet som ingår i övervakning av villkorlig frihet lämnas till direktören för byrån för samhällspåföljder eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av direktören. Bedömningen utarbetas av ett bedömningscentrum, som även använder uppgifter om fångens hälsotillstånd och vård som erhållits från Enheten för hälso- och sjukvård vid utarbetandet. Det är viktigt att Brottspåföljdsmyndigheten också har tillgång till nödvändig information om personens patientregisteruppgifter för att övervakningen av den frigivna personen ska kunna ordnas så att risken för brott kan minskas. Då den föreslagna 6 § 1 mom. 3 punkten gäller bedömning av risken för brott, går man i 4 mom. vidare till strävan att förebygga att den bedömda risken förverkligas. Brottspåföljdsmyndigheten använder strukturerade verksamhetsprogram och annan sysselsättning genom vilka man försöker minska risken för återfall i vålds- eller sexualbrott. Denna sysselsättning beskrivs i propositionens allmänna motivering. När verksamhet under övervakningen planeras och genomförs finns det emellertid inget sådant behov av uppgifter om personens hälsotillstånd och vårddetaljer som när ovannämnda bedömning utarbetas och beslut fattas om ställande under övervakning. När det gäller planering och genomförande av övervakningen anses det sålunda tillräckligt med ett skriftligt utlåtande om slutsatserna av bedömningen av risken för vålds- eller sexualbrott. Det föreskrivs om en liknande detaljnivå på uppgifterna i 6 § 1 mom. 5 punkten i anslutning till frigivningen av livstidsfångar, där det är fråga om den bedömning av risken för våld som Enheten för hälso- och sjukvård för fångar utarbetar.

På grund av det moment som läggs till blir det nuvarande 6 § 4 mom. alltså 5 mom. Momentets hänvisning till 17 kap. 45 § i rättegångsbalken ändras så att den börjar motsvarar den ändrade paragrafordningen i det kapitlet. Genom lag 732/2015 har paragrafen om undersökning av sinnestillståndet flyttats till 17 kap. 37 §.

7 §. *Rätt att få uppgifter av andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård och av andra myndigheter*. I motiveringen till 6 § 1 mom. beskrivs möjligheten för vissa tjänstemän vid Brottspåföljdsmyndigheten att få uppgifter i patientregistret när de utarbetar bedömningen av risken för vålds- eller sexualbrott i fråga om en fånge som ska friges. De får uppgifterna från en läkare som svarar för hälso- och sjukvården för fångar vid Enheten för hälso- och sjukvård för fångar eller enligt läkarens instruktion av någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården.

För att Enheten för hälso- och sjukvård för fångar ska ha tillgång till de uppgifter som avses här, bör den kunna få uppgifter som är nödvändiga för bedömningen av risken för vålds- eller

sexualbrott ur patientregistren vid andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård. Av denna orsak föreslås att till 7 § 1 mom. fogas ett omnämnande, enligt vilket Enheten för hälso- och sjukvård för fångar trots sekretessbestämmelserna har rätt att av andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård få uppgifter ur deras patientregister för utarbetande av det utlåtande eller den bedömning av risken för våld i fråga om en fånge som avses i 70 § 1 mom. 5 och 6 punkten i lagen om verkställighet av samhällspåföljder samt för planering och genomförande av den verksamhet som ordnas med stöd av dessa i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten. Enligt den gällande lagen kan Enheten för hälso- och sjukvård för fångar av andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård få uppgifter för utarbetande av ett utlåtande eller en bedömning av risken för våld i fråga om en livstidsfånge samt för planering och genomförande av den verksamhet som ordnas med stöd av dessa i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten. Motsvarande uppgifter behövs för motsvarande ändamål även i fråga om dem som gjort sig skyldiga till vålds- eller sexualbrott och som dömts till fängelsestraff på viss tid.

I 7 § 1 mom. företas också de ändringar rörande namnet på lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar och den ändrade paragrafordningen i 17 kap. i rättegångsbalken som konstaterats i motiveringen till 6 §.

2 Ikraftträdande

Lagen föreslås träda i kraft våren 2019.

På de ändringar som föreslås i 70 § 1 mom. i lagen om verkställighet av samhällspåföljder blir även bestämmelserna om strafflagstiftningens tidsmässiga dimension i 3 kap. 2 § i strafflagen tillämpliga. Enligt 1 mom. tillämpas på ett brott den lag som gällde när brottet begicks. I 2 mom. föreskrivs om principen om den lindrigare lagen. Gäller när domen meddelas en annan lag än den som gällde när brottet begicks ska sålunda den nya lagen tillämpas bara om den leder till ett lindrigare slutresultat. Eftersom ställande under övervakning kan anses innebär en skärpning av påföljden, följer av principen om den lindrigare lagen att de bestämmelser som avses i 70 § 1 mom. 5 och 6 punkten i lagen om verkställighet av samhällspåföljder ska tillämpas på brott som begåtts efter lagens ikraftträdande. Däremot ska det inte förutsättas att tidpunkten för den gärning enligt 6 punkten som lett till det tidigare fängelsestraffet ska infalla efter lagens ikraftträdande.

3 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

I propositionen föreslås att det införs en ny bestämmelse om ställande under övervakning vid villkorlig frihet. Enligt den kan en fånge som avtjänar straff för mord, dråp eller försök till mord eller tidigare liknande vålds- eller sexualbrott ställas under övervakning vid villkorlig frihet, om risken för att fången ska göra sig skyldig till ett nytt vålds- eller sexualbrott bedöms vara hög. I propositionen föreslås också noggrant avgränsade ändringar i anslutning till utlämnandet av en persons patientuppgifter, för att vissa tjänstemän vid Brottspåföljdsmyndigheten samt Enheten för hälso- och sjukvård för fångar ska kunna få de uppgifter om en persons hälsotillstånd och vård som är nödvändiga för ovannämnda bedömning samt för planeringen och genomförandet av verksamhet som syftar till att minska risken för återfall i brott.

Övervakning av villkorlig frihet är en påföljd som riktar sig mot den berörda personens frihet. Enligt 70 § 1 mom. i den gällande lagen om samhällspåföljder ställs en fånge som friges villkorligt under övervakning, om prövotiden är längre än ett år, fången har begått brottet innan han eller hon fyllt 21 år, fången själv begär det, eller fången har förbundit sig att iaktta villkoren för sådan läkemedelsbehandling och eventuellt tillhörande annan behandling och stöd som avses i 4 § i lagen om övervakad frihet på prov. Många som dömts för ett våld- eller sex-

ualbrott ställs under övervakning vid villkorlig frihet redan därför att prövotiden är längre än ett år.

Den föreslagna bestämmelsen kan betraktas som noggrant avgränsad av gäller användningsvillkoren och innehållet. Med tanke på grundlagen och lagstiftningsordningen är det väsentligt att målet för det förslagna nya villkoret för ställande under övervakning är att minska risken för återfall i allvarliga brott. Som sådan syftar den till att trygga vars och ens rätt till liv och personlig frihet, integritet och trygghet.

Det är känt att sannolikheten för återfall i brott i allmänhet är högst veckorna och månaderna efter frigivningen från fängelse. För närvarande friges ungefär hälften av de personer som gjort sig skyldiga till grova våldsbrott och en fjärdedel av dem som upprepade gånger gjort sig skyldiga till grundläggande våldsbrott utan övervakning. Med hjälp av övervakningen försöker man stödja dem som är dömda för mord, dråp eller försök till mord och återfallsförbrytare samt hjälpa dem att klara sig i frihet utan att göra sig skyldiga till nya brott. Det kan således anses föreligga ett tungt vägande samhälleligt behov och, med hänsyn till de grundläggande fri- och rättigheterna, godtagbara grunder för reformen (GrUU 10/2017).

Vid övervakning av villkorlig frihet är det fråga om myndighetens åtgärder under tiden efter sådan frigivning från ett av domstol fastställt fängelsestraff som sker på grund av de tidsfrister som föreskrivs i strafflagen. Den nya grund i anslutning till en bedömning av risken för våld eller sexualbrott som föreslås för ställande under övervakning är beroende av prövning till skillnad från de gällande grunderna för ställande under övervakning. På grund av den övervakades rättsskydd är det viktigt att det i enlighet med 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder är möjligt att med stöd av lagens 86 och 88 § begära omprövning och anföra besvär hos förvaltningsdomstolen. Bestämmelsen uppfyller kravet på rättsskydd i 21 § 1 mom. i grundlagen.

På övervakningen av målgruppen tillämpas det gällande preciserade högsta antalet timmar för möten och sysselsättning (GrUU 21/2005 rd). Det föreskrivs också redan nu exakt och noggrant avgränsat om innehållet i planen för strafftiden, som innehåller övervakningstidtabellerna, och den övervakades skyldigheter. En person som ställts under övervakning vid villkorlig frihet är skyldig att delta i utarbetandet av planen för strafftiden, att lämna övervakaren eller biträdande övervakaren de uppgifter som behövs för verkställigheten av samhällspåföljden och att informera om ändringar i dem. Den övervakade ska hålla kontakt med sin övervakare eller biträdande övervakare i enlighet med planen för strafftiden och infinna sig till övervakarmötena. Dessutom ska de övervakade uppträda sakligt under övervakarmötena samt utan dröjsmål underrätta Brottspåföljdsmyndigheten om hinder för ett övervakarmöten och orsaken till detta. Den övervakade får inte vara påverkad av alkohol eller något annat berusningsmedel under övervakarmötena.

Vid övervakning av villkorlig frihet är det inte innehållsmässigt fråga om samma slags skyldigheter som påverkar den övervakades personliga frihet, integritet, skydd för privatlivet eller hemfrid som vid övervakning av dem som dömts till övervakningsstraff eller kombinationsstraff. Under övervakningen av villkorlig frihet förbjuds och förhindras en person inte att avlägsna sig från en för honom eller henne fastställd och noggrant avgränsad vistelseplats, han eller hon övervakas inte med elektroniska metoder och Brottspåföljdsmyndighetens tjänsteman eller biträdande övervakaren har inte rätt att få tillträde till den övervakades bostad (GrUU 10/2017 och GrUU 30/2010 rd). Till övervakare vid övervakning av villkorlig frihet kan förordnas en enskild, dvs. en biträdande övervakare, och i fråga om de krav som ställs på denne samt dennes uppgifter och befogenheter iakttas de utgångspunkter som föreskrivits och godkänts tidigare (GrUU 30/2010 rd).

Regleringen om utlämnande av hälsouppgifter som gäller dömda är av betydelse för skyddet för privatlivet och personuppgifter. Uppgifter om hälsotillstånd i journalhandlingar är känsliga uppgifter som utgör kärnan i skyddet för privatlivet, och sådana bestämmelser som möjliggör behandling av dem ska vara exakta och noggrant avgränsade.

I propositionen har beaktats grundlagsutskottets utgångspunkter för utlämnande av fångars hälsouppgifter i patientregister i tidigare utlåtanden (GrUU 19/2012 rd och GrUU 70/2014 rd). Det datainnehåll som utlämnas har i propositionen specificerats som sådana uppgifter om hälsotillstånd och vård som är nödvändiga för att fatta beslut om övervakningen av villkorlig frihet eller för att planera sysselsättning under övervakningen. Även regleringen om utlämnaren och mottagaren av uppgifter är noggrant avgränsad.

Enligt regeringens uppfattning kan lagförslagen behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

Lagförslag

1.

Lag

om ändring av 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om verkställighet av samhällspåföljder (400/2015) 70 § 1 mom. som följer:

70 §

Ställande under övervakning

En fånge som friges villkorligt ställs för den tid prövotiden pågår under övervakning, om
1) prövotiden är längre än ett år,
2) fången har begått brottet innan han eller hon fyllt 21 år,
3) fången själv begär det,
4) fången har förbundit sig att iaktta villkoren för sådan läkemedelsbehandling och eventuellt tillhörande annan behandling och stöd som avses i 4 § i lagen om övervakad frihet på prov (629/2013),
5) fången är dömd för mord, dråp eller försök till mord, och risken för att han eller hon begår ett nytt vålds- eller sexualbrott bedöms vara stor, eller
6) fången avtjänar ett fängelsestraff för ett vålds- eller sexualbrott och har tidigare dömts till fängelsestraff för ett liknande brott, och risken för han eller hon begår ett nytt vålds- eller sexualbrott bedöms vara stor.

— —

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag

om ändring av 6 och 7 § i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar (1635/2015) 6 § och 7 § 1 mom. som följer:

6 §

Utlämnande av uppgifter ur patientregistret

Utöver vad som föreskrivs om utlämnande av patientuppgifter utan patientens skriftliga samtycke i 13 § 3 och 4 mom. i lagen om patientens ställning och rättigheter eller i någon annan lag, får en läkare som svarar för hälso- och sjukvården för fångar eller intagna i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten, eller enligt läkarens instruktion någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården, lämna ut uppgifter som lagrats i patientregistret enligt följande:

1) till direktören för ett bedömningscentrum eller en fängelsedirektör eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av någondera av dem, sådana uppgifter om risk för våld, självmord eller smittsam sjukdom eller andra motsvarande, sjukdomsrelaterade risker som gäller en fånge eller intagen i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten och som är nödvändiga för att skydda personens liv, hälsa eller säkerhet eller för att förhindra att andra personers liv, hälsa eller säkerhet äventyras,

2) till direktören för ett bedömningscentrum eller en fängelsedirektör eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av någondera av dem och som svarar för ordnandet av sysselsättning, sådana uppgifter som anknyter till säkerställandet av arbetarskyddet och som är nödvändiga för bedömning av arbetsförmågan hos en fånge eller intagen i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten när han eller hon ska placeras i arbete samt sådana uppgifter som är nödvändiga för bedömningen av funktionsförmågan hos en fånge eller intagen i enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten när han eller hon ska placeras i studier eller annan verksamhet,

3) till direktören för ett bedömningscentrum eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av direktören sådana uppgifter om en fånges hälsotillstånd och vård som är nödvändiga för bedömningen av en sådan risk för återfall i vålds- eller sexualbrott som avses i 70 § 1 mom. 5 och 6 punkten i lagen om verkställighet av samhällspåföljder (400/2015),

4) till en fängelsedirektör eller en tjänsteman som enligt arbetsordningen är ställföreträdare för fängelsedirektören sådana uppgifter ur den i 3 punkten avsedda bedömningen av risken för återfall i vålds- eller sexualbrott som gäller fångens hälsotillstånd och vård och som är nödvändiga vid beslut enligt 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder om att ställa en fånge som friges villkorligt under övervakning för den tid prövotiden pågår,

5) till en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet i vars tjänsteuppgifter ingår behandling av ett sådant frigivningsärende i fråga om en fånge som avses i 1 § 2 mom. i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar (781/2005), en bedömning av risken för våld och en farlighetsbedömning för behandlingen av ärendet samt till direktören för ett bedömningscentrum, en fängelsedirektör eller direktören för byrån för samhällspåföljder eller en tjänsteman som utsetts av någon av dem och som svarar för ordnandet av sysselsättning, ett skriftligt utlåtande om slutsatserna av bedömningen av risken för våld för planering och genomförande av den verksamhet som ordnas med stöd av den bedömda risken för våld.

Till yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården som är anställda vid Brottspåföljdsmyndigheten får utan patientens samtycke sådana uppgifter i patientregistret lämnas ut som är nödvändiga för skötseln de yrkesutbildade personernas uppgifter inom hälso- och sjukvården.

Till andra anställda vid Brottspåföljdsmyndigheten än yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården får utan skriftligt samtycke av den registrerade personen yppas endast sådana i 1 mom. 1 och 2 punkten avsedda uppgifter som inte anger sjukdomens art eller någon annan detalj om personens hälsotillstånd eller vård.

Ett skriftligt utlåtande om slutsatserna i en i 1 mom. 3 punkten avsedd bedömning av risken för återfall i vålds- eller sexualbrott som utarbetats av ett bedömningscentrum får i samband med planering och genomförande av sådan i övervakning av villkorlig frihet ingående verksamhet som bedömningen förutsätter lämnas till direktören för byrån för samhällspåföljder eller en tjänsteman vid Brottspåföljdmyndigheten som utsetts av direktören förutsätter lämnas till direktören för byrån för samhällspåföljder eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av direktören.

För ändamål som avses i 1 mom. 5 punkten får också uppgifter som ingår i utlåtandet om en i 17 kap. 37 § i rättegångsbalken avsedd undersökning av sinnestillståndet hos en svarande i brottmål lämnas ut till den del där bedöms om den åtalade ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

7 §

Rätt att få uppgifter av andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård och av andra myndigheter

Utöver vad som föreskrivs någon annanstans i lag har Enheten för hälso- och sjukvård för fångar trots sekretessbestämmelserna rätt att av andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård få uppgifter ur deras patientregister för utarbetande av det utlåtande eller den bedömning av risken för våld i fråga om en fånge som avses i 1 § 2 mom. i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar och i 70 § 1 mom. 5 och 6 punkten i lagen om verkställighet av samhällspåföljder samt för planering och genomförande av den verksamhet som ordnas med stöd av dessa i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten. För utarbetande av den bedömning eller det utlåtande som avses ovan har Enheten för hälso- och sjukvård för fångar rätt att av Institutet för hälsa och välfärd få uppgifter som ingår i en i 17 kap. 37 § i rättegångsbalken avsedd undersökning av sinnestillståndet hos en svarande i brottmål och i det utlåtande som ges om den.

———

Denna lag träder i kraft den 20 .

———

Helsingfors den 13 september 2018

Statsminister

Juha Sipilä

Justitieminister Antti Häkkänen

Bilagor
Parallelltext

1.

Lag

om ändring av 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om verkställighet av samhällspåföljder (400/2015) 70 § 1 mom. som följer:

Gällande lag	*Föreslagen lydelse*
70 §	70 §
Ställande under övervakning	*Ställande under övervakning*
En fånge som friges villkorligt ställs för den tid prövotiden pågår under övervakning, om 1) prövotiden är längre än ett år, 2) fången har begått brottet innan han eller hon fyllt 21 år, 3) fången själv begär det, *eller* 4) fången har förbundit sig att iaktta villkoren för sådan läkemedelsbehandling och eventuellt tillhörande annan behandling och stöd som avses i 4 § i lagen om övervakad frihet på prov.	En fånge som friges villkorligt ställs för den tid prövotiden pågår under övervakning, om 1) prövotiden är längre än ett år, 2) fången har begått brottet innan han eller hon fyllt 21 år, 3) fången själv begär det, 4) fången har förbundit sig att iaktta villkoren för sådan läkemedelsbehandling och eventuellt tillhörande annan behandling och stöd som avses i 4 § i lagen om övervakad frihet på prov (629/2013)*,* *5) fången är dömd för mord, dråp eller försök till mord, och risken för att han eller hon begår ett nytt vålds- eller sexualbrott bedöms vara stor, eller* *6) fången avtjänar ett fängelsestraff för ett vålds- eller sexualbrott och har tidigare dömts till fängelsestraff för ett liknande brott, och risken för han eller hon begår ett nytt vålds- eller sexualbrott bedöms vara stor.*
— — — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — —

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag

om ändring av 6 och 7 § i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar (1635/2015) 6 § och 7 § 1 mom. som följer:

Gällande lag	*Föreslagen lydelse*
6 §	6 §
Utlämnande av uppgifter ur patientregistret	*Utlämnande av uppgifter ur patientregistret*
Utöver vad som föreskrivs om utlämnande av patientuppgifter utan patientens skriftliga samtycke i 13 § 3 och 4 mom. i lagen om patientens ställning och rättigheter eller i någon annan lag, får en läkare som svarar för hälso- och sjukvården för fångar eller intagna i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten, eller enligt läkarens instruktion någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården, lämna ut uppgifter som lagrats i patientregistret enligt följande:	Utöver vad som föreskrivs om utlämnande av patientuppgifter utan patientens skriftliga samtycke i 13 § 3 och 4 mom. i lagen om patientens ställning och rättigheter eller i någon annan lag, får en läkare som svarar för hälso- och sjukvården för fångar eller intagna i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten, eller enligt läkarens instruktion någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården, lämna ut uppgifter som lagrats i patientregistret enligt följande:
1) till direktören för ett bedömningscentrum eller en fängelsedirektör eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av någondera av dem, sådana uppgifter om risk för våld, självmord eller smittsam sjukdom eller andra motsvarande, sjukdomsrelaterade risker som gäller en fånge eller intagen i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten och som är nödvändiga för att skydda personens liv, hälsa eller säkerhet eller för att förhindra att andra personers liv, hälsa eller säkerhet äventyras,	1) till direktören för ett bedömningscentrum eller en fängelsedirektör eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av någondera av dem, sådana uppgifter om risk för våld, självmord eller smittsam sjukdom eller andra motsvarande, sjukdomsrelaterade risker som gäller en fånge eller intagen i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten och som är nödvändiga för att skydda personens liv, hälsa eller säkerhet eller för att förhindra att andra personers liv, hälsa eller säkerhet äventyras,
2) till direktören för ett bedömningscentrum eller en fängelsedirektör eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av någondera av dem och som svarar för ordnandet av sysselsättning, sådana uppgifter som anknyter till säkerställandet av arbetarskyddet och som är nödvändiga för bedömning av arbetsförmågan hos en fånge eller intagen i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten när han eller hon ska placeras i arbete samt sådana uppgifter som är nödvändiga för bedömningen av funktionsför-	2) till direktören för ett bedömningscentrum eller en fängelsedirektör eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av någondera av dem och som svarar för ordnandet av sysselsättning, sådana uppgifter som anknyter till säkerställandet av arbetarskyddet och som är nödvändiga för bedömning av arbetsförmågan hos en fånge eller intagen i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten när han eller hon ska placeras i arbete samt sådana uppgifter som är nödvändiga för bedömningen av funktionsför-

mågan hos en fånge eller intagen i enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten när han eller hon ska placeras i studier eller annan verksamhet,

3) till en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet i vars tjänsteuppgifter ingår behandling av ett sådant frigivningsärende i fråga om en fånge som avses i 1 § 2 mom. i lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar, en bedömning av risken för våld *och en farlighetsbedömning* för behandlingen av ärendet samt till direktören för ett bedömningscentrum eller en fängelsedirektör eller en tjänsteman som utsetts av någondera av dem och som svarar för ordnandet av sysselsättning, ett skriftligt utlåtande om slutsatserna av farlighetsbedömningen för planering och genomförande av den verksamhet som ordnas med stöd av den bedömda risken för våld.

Utan patientens samtycke får sådana uppgifter i patientregistret lämnas ut till yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården som är anställda vid Brottpåföljdsmyndigheten och som är nödvändiga för deras uppgifter inom hälso- och sjukvården.

Utan skriftligt samtycke av den registrerade personen får endast sådana uppgifter som avses i 1 mom. 1 och 2 punkten och som inte anger sjukdomens art eller någon

mågan hos en fånge eller intagen i enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten när han eller hon ska placeras i studier eller annan verksamhet,

3) till direktören för ett bedömningscentrum eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av direktören sådana uppgifter om en fånges hälsotillstånd och vård som är nödvändiga för bedömningen av en sådan risk för återfall i våldseller sexualbrott som avses i 70 § 1 mom. 5 och 6 punkten i lagen om verkställighet av samhällspåföljder (400/2015),

4) till en fängelsedirektör eller en tjänsteman som enligt arbetsordningen är ställföreträdare för fängelsedirektören sådana uppgifter ur den i 3 punkten avsedda bedömningen av risken för återfall i våld- eller sexualbrott som gäller fångens hälsotillstånd och vård och som är nödvändiga vid beslut enligt 70 § i lagen om verkställighet av samhällspåföljder om att ställa en fånge som friges villkorligt under övervakning för den tid prövotiden pågår,

5) till en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet i vars tjänsteuppgifter ingår behandling av ett sådant frigivningsärende i fråga om en fånge som avses i 1 § 2 mom. i lagen om förfarandet vid frigivning av *livstidsfångar* (781/2005), en bedömning av risken för våld och en farlighetsbedömning för behandlingen av ärendet samt till direktören för ett bedömningscentrum, en fängelsedirektör *eller direktören för byrån för samhällspåföljder* eller en tjänsteman som utsetts av någon av dem och som svarar för ordnandet av sysselsättning, ett skriftligt utlåtande om slutsatserna av bedömningen av risken för våld för planering och genomförande av den verksamhet som ordnas med stöd av den bedömda risken för våld.

Till yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården som är anställda vid Brottpåföljdsmyndigheten får utan patientens samtycke sådana uppgifter i patientregistret lämnas ut som är nödvändiga för skötseln de yrkesutbildade personernas uppgifter inom hälso- och sjukvården.

Till andra anställda vid Brottspåföljdsmyndigheten än yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården får utan skriftligt samtycke av den registrerade personen

annan detalj om personens hälsotillstånd eller vård röjas för andra anställda inom Brottspåföljdsmyndigheten än dess yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården.

För ändamål som avses i 1 mom. 3 punkten får också uppgifter som ingår i utlåtandet om en i 17 kap. 45 § i rättegångsbalken avsedd undersökning av sinnestillståndet hos en svarande i brottmål lämnas ut till den del där bedöms om den åtalade ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

7 §

Rätt att få uppgifter av andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård och av andra myndigheter

Utöver vad som föreskrivs någon annanstans i lag har Enheten för hälso- och sjukvård för fångar trots sekretessbestämmelserna rätt att av andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård få uppgifter ur deras patientregister för utarbetande av det utlåtande eller den bedömning av risken för våld i fråga om en fånge som avses i 1 § 2 mom. i lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar samt för planering och genomförande av den verksamhet som ordnas med stöd av dessa i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten. För utarbetande av den bedömning eller det utlåtande som avses ovan har Enheten för hälso- och sjukvård för fångar rätt att av Institutet för hälsa och välfärd få uppgifter som ingår i en i 17 kap. 45 § i rättegångsbalken avsedd undersökning av sinnestillståndet hos en svarande i brottyppas endast sådana i 1 mom. 1 och 2 punkten avsedda uppgifter som inte anger sjukdomens art eller någon annan detalj om personens hälsotillstånd eller vård.

Ett skriftligt utlåtande om slutsatserna i en i 1 mom. 3 punkten avsedd bedömning av risken för återfall i vålds- eller sexualbrott som utarbetats av ett bedömningscentrum får i samband med planering och genomförande av sådan i övervakning av villkorlig frihet ingående verksamhet som bedömningen förutsätter lämnas till direktören för byrån för samhällspåföljder eller en tjänsteman vid Brottspåföljdmyndigheten som utsetts av direktören förutsätter lämnas till direktören för byrån för samhällspåföljder eller en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som utsetts av direktören.

För ändamål som avses i 1 mom. *5* punkten får också uppgifter som ingår i utlåtandet om en i 17 kap. *37* § i rättegångsbalken avsedd undersökning av sinnestillståndet hos en svarande i brottmål lämnas ut till den del där bedöms om den åtalade ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

7 §

Rätt att få uppgifter av andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård och av andra myndigheter

Utöver vad som föreskrivs någon annanstans i lag har Enheten för hälso- och sjukvård för fångar trots sekretessbestämmelserna rätt att av andra verksamhetsenheter för hälso- och sjukvård få uppgifter ur deras patientregister för utarbetande av det utlåtande eller den bedömning av risken för våld i fråga om en fånge som avses i 1 § 2 mom. i lagen om förfarandet vid frigivning av *livstidsfångar och i 70 § 1 mom. 5 och 6 punkten i lagen om verkställighet av samhällspåföljder* samt för planering och genomförande av den verksamhet som ordnas med stöd av dessa i en enhet vid Brottspåföljdsmyndigheten. För utarbetande av den bedömning eller det utlåtande som avses ovan har Enheten för hälso- och sjukvård för fångar rätt att av Institutet för hälsa och välfärd få uppgifter som ingår i en i 17 kap. *37* § i rättegångsbalken avsedd undersökning

mål och i det utlåtande som ges om den.

— — — — — — — — — — — — — — —

av sinnestillståndet hos en svarande i brottmål och i det utlåtande som ges om den.

— — — — — — — — — — — — — — —

Denna lag träder i kraft den 20 .